

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Bulharský zemědělský lidový svaz – charakteristika a anatomie
politické strany

Jakub Mikulecký

Bakalářská práce

2010

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jakub MIKULECKÝ**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové)**
Historie (dvouoborové)
Název tématu: **Bulharský zemědělský lidový svaz - charakteristika
a anatomie politické strany**
Zadávatel katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

I. 1. Sociálně-politické a kulturní příčiny vzniku strany. Nástin jejích politických předchůdců. 2. Profily jejích hlavních politických vůdců. 3. Analýza tzv. "oranžové diktatury". II. Výčet přijatých zákonů a reforem do roku 1923 a jejich dopad na bulharskou společnost. III. Podrobný pohled na zahraniční politiku BZLS. IV. Pokusy BZLS o návrat k moci, její činnost v ilegalitě, represe a politické vraždy jejích hlavních představitelů. V. Komparace BZLS s prvorepublikovou Agrární stranou. VI. Závěr a vyústění pohledem dnešních Bulharů. Kladné a záporné stránky vlády BZLS.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

PETROVA, D. Samostojatelno upravlenie na BZNS(1920-1923).Sofia, 1988. **RYCHLÍK, J.** Dějiny Bulharska. Praha, 2000. **SAZDOV D. a KOL.** Istorija na Tretata balgarska daržava(1878-1944).Sofia, 1993. **BELL, John.** Alexander Stambolijski and BZNS(1899-1923). Princeton, 1977.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Miroslav Kouba
Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 27. 3. 2010

Jakub Mikulecký

Děkuji především PhDr. Miroslavu Koubovi za odborné vedení bakalářské práce a Mgr. Sevdalině Velevové za pomoc při hledání potřebné literatury.

Anotace

Cílem této práce je analyzovat Bulharský zemědělský lidový svaz – BZNS v celém období jeho aktivní politické činnosti. Od roku 1899 do meziválečného období. A to nejen z hlediska historiografického, ale i z pohledu politologického. Práce obsahuje i stručné profily hlavních politických osobností.

Velkou pozornost zasluhuje studium širších historických souvislostí a jejich dopad na vládu Bulharského zemědělského lidového svazu. Práce dále obsahuje podrobnou analýzu vnitropolitického vývoje a jeho důsledky.

Klíčová slova

BZNS, balkánské války, první světová válka, Alexander Stambolijski.

The aim of this work is to analyse Bulgarian agriculture national union –BZNS during whole time of its political activity. Since 1899 to the period between the world wars. Not only by historical point of view, but also political aspects. The work contains brief profiles of the main political leaders.

Study of a historical continuity and its influence upon government of BZNS require a big attention. The work also contains detailed analysis of political development inside the country and its implications.

Keywords

BZNS, the Balkan wars, the world war I, Alexander Stamboliyski

Obsah:

Úvod.....	1
1.1 Sociálně-politické a kulturní příčiny vzniku strany.....	3
1.2 Profily jeho hlavních politických vůdců.....	9
1.3 Analýza tzv. oranžové diktatury.....	21
2. Výčet přijatých zákonů a reforem a jejich dopad na bulharskou společnost...32	
3. Podrobný pohled na zahraniční politiku BZNS.....	38
4. Pokusy BZNS o návrat k moci, jeho činnost v ilegalitě, represe a politické vraždy jeho hlavních politických představitelů.....	44
5. Komparace BZNS s prvorepublikovou Agrární stranou.....	48
Závěr.....	52
Seznam zdrojů a literatury.....	53

Úvod

První čtvrtina 20. století přinesla celému Balkánskému poloostrovu řadu převratných politických událostí. Balkánské války a po nich válka světová byly příčinou velkého utrpení. Bulharsko jako poražený stát bylo zasaženo rozvratem jak hospodářským, tak morálním.

Dějiny bulharského politického agrarismu však sahají do století předcházejícího, kdy byli rolníci vystaveni několika neúrodám, snížení cen zemědělských produktů a vysokým daním. V této práci chci pojednat o příčinách vzniku BZNS-Bulharského zemědělského lidového svazu, o jeho politickém vývoji na cestě k moci. Nejvíce prostoru dávám v této práci popisu vlády BZNS po světové válce, neboť právě toto období spojuje nejvíce Alexandra Stambolijského, Rajko Daskalova a další významné osobnosti zemědělského hnutí s bulharskými národními dějinami.

V této práci chci dokázat, že období let 1920-1923, tzn. samostatná vláda BZNS je v Bulharsku neprávem podceňováno. Vláda BZNS se oficiálně zřekla všech nároků na území Makedonie a položila základy míru a stability v celém regionu, což je pro smýšlení velké části bulharského národa stále bolestivým a nepříjemným tématem, protože připojení Makedonie k Bulharsku bylo po celé generace toužebným přáním.

Nejvíce jsem čerpal z bulharsky psané literatury. Velkou hodnotu představuje publikace *Alexander Stambolijski – Izbrani proizvedenija*, která obsahuje všechny články, brožury, dopisy, telegramy a pronesené řeči. Další citovanou literaturou je kniha amerického profesora Johna Bella *Seljani na vlast: Alexander Stambolijski i BZNS (1899-1923)*. V kapitole, ve které se snažím o stručnou komparaci BZNS s československou Agrární stranou, vycházím hlavně z česky psané literatury. Pro studium obecných historických souvislostí jsem použil bulharsky psanou publikaci *Istorija na Balgarija 681-1944* od Dimitara Sazdova a česky psané *Dějiny Bulharska* od Jana Rychlíka.

Pro bližší seznámení s teoretickými a ideovými základy bulharského agrarismu byla velkým přínosem kniha Evgeni Tančeva *Daržavno - pravnite vazgledi na Alexander Stambolijski*. S překážkami jsem se setkal hlavně při studiu knihy z roku 1919 od P. Penčeva *Alexander Stambolijski*, neboť publikace je psána před pravopisnou reformou a některé znaky i celá slova mi byly zcela neznámé.

Většinu bulharsky psané literatury jsem zakoupil v sofijských antikvariátech. Z internetu jsem čerpal zcela výjimečně, neboť na oficiálních stránkách bulharského parlamentu, ministerstva vnitra a jiných institucích nebyly zveřejněny potřebné údaje.

Tímto chci poděkovat PhDr. Miroslavu Koubovi a Mgr. Sevdalině Velevě za pomoc a připomínky při psaní této bakalářské práce.

1.1 Sociálně – politické a kulturní příčiny vzniku strany

Rusko – turecká válka v letech 1877-1878 byla významným milníkem v dějinách Bulharska. Bulharský národ byl osvobozen od turecké nadvlády a byla ustanovena konstituční monarchie. Roku 1879 vešla v platnost tzv. Tarnovská ústava, která garantovala mimo jiné svobodu slova, shromažďování, tisku a víry. Pravomoci knížete však nebyly jednoznačně určené, což předznamenávalo budoucí politické krize. Na evropské poměry se jednalo o vsutku demokratickou ústavu, jejímž vzorem byla konstituce belgická.

Brzy po euforii ze znovuzískané státní suverenity se však dostavilo všeobecné vystřízlivění. První předpovědi hospodářského růstu a s ním spojeného zlepšení postavení obyvatelstva se ukázaly jako neopodstatněné. Poté co ze země uprchli nebo byli vyhnáni turečtí vlastníci půdy, byla tato půda rozparcelována a předána rolníkům. Na evropské poměry byla proto držba půdy v Bulharsku specifická, neboť zde prakticky neexistovaly velkostatky.¹

Kvůli absenci přesných statistických údajů před rokem 1900 není možné určit jaký byl doopravdy hospodářský rozvoj v prvních dvou desetiletích po osvobození. Spolu se zrušením feudálních vztahů bylo státem garantováno osobní vlastnictví a stát ustanovil kontrolu nad celní politikou.²

Řemeslná výroba v prvních desetiletích upadala i díky tomu, že bulharské výrobky, dříve vyvážené na trhy v rámci osmanské říše, nyní neměly odbytu. Bulharské zboží najednou nemohlo konkurovat na evropských trzích, které byly zaplaveny levnými a kvalitními výrobky ze zámoří a západní Evropy.³

V letech 1880-1885 bylo v Bulharsku otevřeno 24 nových průmyslových závodů, především v Gabrovu, Ruse, Sofii, Plovdivu a Varně, z toho šest mlýnů, šest pivovarů, tři lihovary, tři přádelny vlny, dva kožedělné závody atd. Převahu ve všech odvětvích měl cizí kapitál. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let byl proveden geologický průzkum v okolí Perniku a v Rodopech.

---

¹ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav-SPASOV, Ljudmil. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str. 60.

² BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Izdatel BZNS, 2002, str. 15, 20.

³ Tamtéž

V oblasti mezi Pernikem a Bobov dolem byla krátce poté zahájena těžba černého uhlí, v Rodopech těžba olovnato-stříbrných rud.⁴ Se všemi pokusy o hospodářský rozvoj souvisela výstavba železnice, na kterou si vláda musela půjčovat v zahraničí. Z osmi velkých zahraničních půjček, dohodnutých vládou mezi lety 1888 – 1909, byla téměř jedna třetina použita na rozvoj železniční dopravy, zatímco zbytek na splácení dluhů a potřebu vojska. Neexistence domácího kapitálu se takto odrážela ve všech sférách mladé rozvíjející se ekonomiky. Bulharsko zůstávalo převážně agrárním státem. Také zemědělství se potýkalo s problémy, důvodem bylo snížení cen zemědělských produktů a vysoké daně. Díky tomu, že industrializace byla téměř zanedbatelná, nedocházelo ke stěhování obyvatelstva za prací do měst a do velkých průmyslových předměstí, jak tomu bylo ve vyspělých průmyslových státech.⁵

Můžeme proto říci, že většina obyvatel žila na venkově. Zároveň ale neexistovala silná středná vrstva, o kterou by se mohly liberální vlády sociálně opírat.⁶ Navzdory tomu, že se bulharský rolník stal nezpochybnitelným vlastníkem půdy, se jeho postavení stávalo neúnosné z několika příčin. V první řadě neproběhla výrazná modernizace zemědělské výroby, která by zvýšila produkci. Ve vztahu k zemědělství byl také negativním faktorem i poměrně velký populační růst. Celoevropský pokles cen zemědělských produktů a stále se zvyšující daňové břemeno tak uvrhli rolníka do skutečné bída.⁷

Vývoj daňového zatížení obyvatel po osvobození si zaslouží důkladnější pohled, neboť zde je jedna z příčin, proč se koncem století začali bulharští rolníci organizovat. Přestože v prvních letech po osvobození se daně mírně snížily, další vývoj ukazuje pravý opak. Stavby veřejných budov, infrastruktury, výdaje na administrativu a armádu vyžadovaly stále vyšší příjmy do státní pokladny. V roce 1887 po sjednocení severního a jižního Bulharska činil státní rozpočet 48 200 000 leva. Daňové výdaje obyvatelstva odpovídaly 15 leva a 31 stotinek na hlavu.

---

⁴ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, s.228.

⁵ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*.Sofia,2002, str. 21-22.

⁶ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, s.230.

⁷ SAZDOV, Dimitar-POPOV,Radoslav-SPASOV,Ljudmil. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str. 67.

V roce 1900 státní rozpočet vzrostl na 109 700 000 leva, což odpovídalo 29,52 leva na osobu.⁸ Od konce osmdesátých let daně rostly neúměrně hospodářskému růstu a navíc si vláda libovolně pohrávala se způsobem jejich vybírání. Například v roce 1882 klesly opět ceny zemědělských produktů, čemuž se vláda postavila tím, že se namísto daní v naturáliích začala vybírat tzv. pozemková daň v penězích, což bylo za dané situace pro vládu v Sofii výhodnější.⁹ V roce 1899 byl obnoven desátek, což byla daň, která existovala za Osmanské říše a byla po osvobození zrušena. Desátek byl vybírán v naturáliích a jeho obnovení přišlo právě v době neúrody a následného prudkého zvýšení cen obilí. To byl od vlády další krok, jak se obohatit na úkor sedláků, kteří mnohdy trpěli hladem. Obnovení desátku jen vystupňovalo všeobecnou nespokojenost na bulharském venkově a odstartovalo kampaň za zlepšení poměrů. Rolníci se začali organizovat v tzv. zemědělských družinách, což byl základ pozdějšího BZNS.

Důsledkem značně vysokých daní a neschopnosti obyvatel je platit se na venkově rozšířila lichva. Úroky půjček dosahovaly obřích rozměrů a způsoby lichvářů byly mnohdy neuvěřitelné. Když se rolníci dostali do hmotné nouze, byli přinuceni prodat lichvářovi obilí nedozrálé, které bylo ještě na polích. Po sklizni nechal lichvář obilí ležet ve skladech a čekal, až stoupnou ceny. Obilí nakonec prodával rolníkům za vyšší ceny.¹⁰ Právě lichva a desátek se stali hlavním tématem diskuzí v tiskových orgánech BZNS jako „*Zemědělská obrana*“ a později „*Zemědělský prapor*“. Právě zde, ve stranických novinách „*Zemědělský prapor*“, vyšel v prosinci 1902 článek Alexandra Stambolijského „*O lichvářské otázce*“, ve kterém mimo jiné zaznělo: „*Už jsou tisíce případů, kde nešťastní rolníci byli chyceni do pastí bezbožných lichvářů. Za 10-20 leva platili častokrát 100-200 leva, byl jim sebrán a prodán všechn jejich majetek a dnes jejich dluhy zůstávají nesplaceny a nikdy splaceny být nemohou. Jsou případy, kdy nešťastný dlužník, kromě toho, že nemá prostředky na živobytí, je vyhozen jako hadr na ulici a jeho rodina je vystavena libovůli osudu.*“¹¹

---

⁸ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 24.

⁹ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 25.

¹⁰ Tamtéž

¹¹ DIMOV, Nenčo-ZARČEV, Jordan. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979. str.41.

Kromě těchto plamenných agitací navrhoval Stambolijski i konkrétní řešení, jak se vypořádat s všudypřítomnou lichvou. V tomtéž článku vyzývá k tomu, aby bylo členům „zemědělských družin“ umožněno čerpat úvěry přímo z pokladen těchto lokálních organizací, aby se rolníci nemuseli obracet na lichváře. V roce 1902, kdy článek vyšel, již BZNS dávno existoval.

Problém lichvy se však vyskytoval již v osmdesátých a devadesátých letech. Jedním z důvodů, proč se rolníci obraceli se žádostmi o půjčku k lichvářům, byla absence peněžních institucí, které by úvěr poskytly jistě za výhodnějších podmínek. Do jisté míry mohla mít vliv nevzdělanost a naivita vesničanů, kteří se v některých případech mohli nechat lichvářem podvést. V každém případě šlo o celostátní problém, který umocňoval všeobecnou nespokojenost.

Hlavní příčinou, proč se rolníci odhodlávali k zoufalým půjčkám byly neúrody v posledních letech devatenáctého století. Navíc vláda v roce 1899 obnovila „desátek“, což situaci rolníků ještě zhoršilo. V dubnu, květnu a červnu 1897 prudké deště zničily osev a způsobily všude záplavy. V létě pak foukaly teplé suché větry. V některých oblastech vyrostlo tolik plevelů, že rolníci nemohli sklídit svá pole, v jiných krajích zůstala jen holá stébla. Následující rok byla úroda o poznání lepší, avšak v roce 1899 přišel vrchol krize bulharského zemědělství, když vypukla velká sucha, následkem kterých byla sklizeň obilí katastrofálně malá – pouhých 1 558 089 tun.¹² Kritický rok 1899 byl důležitým milníkem jak v dějinách zemědělského hnutí, tak v obecných dějinách Bulharska, neboť byl počátkem politického boje rolnictva a venkovské inteligence za své zájmy.

Před prosincem 1899, kdy byl založen v Plevenu Bulharský zemědělský lidový svaz, existovalo v Bulharsku několik spolků a menších svazů, které však nemůžeme považovat za jeho přímé ideové a politické předchůdce, ačkoliv spousta činovníků působících v těchto profesních svazech později vstoupila do řad BZNS. Výjimkou může být snad jen Učitelův svaz, který byl založen v červenci 1895 na učitelském kongresu v Sofii. Hlavními iniciátory jeho zformování byla skupina učitelů a intelektuálů z okolí Varny.¹³ V této skupině působil i Jordan Pekarev.

---

¹² BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 28.

¹³ DIMOV, Nenčo-ZARČEV, Jordan. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979. st.41.

Učitel'ský svaz dosáhl některých viditelných úspěchů jako např. zvýšení mezd učitelů. Do jeho řad vstoupila většina bulharských učitelů, a protože tito učitelé působili převážně na venkově, myšlenka sdružování profesních stavů pronikla i do těch nejzapadlejších končin. Navíc většina budoucích vůdců zemědělského hnutí pracovala nějaký čas jako venkovští učitelé. Samotná myšlenka sdružování zemědělců vznikala na středních zemědělských školách.

Například střední zemědělská škola v Sadovu v plovdivské oblasti nebo Vinařská škola v Plevenu, kde působil jako ředitel Janko Zabunov – jeden ze zakladatelů BZNS. Na těchto školách studoval i Alexander Stambolijski. Z toho je patrné, že tyto střední školy vytvářely vhodné prostředí pro výchovu budoucích představitelů zemědělského hnutí.¹⁴

Nastíněná hospodářská a politická situace Bulharska v poslední čtvrtině devatenáctého století je příčinou toho, že se konal 28.-30. XII 1899 ustavující sjezd BZNS. Drtivá většina deputátů se v Plevenu vyslovila pro ustanovení BZNS jako osvětově – ekonomické organizace. Byly přijaty stanovy a zvolen ústřední výbor strany. Agronom Janko Zabunov (1868-1909), redaktor Jordan Pekarev (1860-1952), intelektuál Canko Bakalov Cerkovski (1869-1926) a D. Dragiev se stali vedoucím kvartetem nově ustanovené organizace.¹⁵

O tři roky později píše Stambolijski o potřebě svazu v článku Škodolibý úsměv: *„Jedna z nejdůležitějších věcí v našem politickém a veřejném životě za poslední léta je ustanovení zemědělského národního sdružení. Rolníci, tito příliš důvěřiví a mlčenliví lidé, očekávali pomoc od vlády a jejích vůdčích osobností. Každý z těchto trpících nevolníků najednou pochopil ten hořký podvod, kterému byli vystaveni po tak dlouhou dobu. Povstali ze svého otrockého postavení a s vírou v boha a právo, s vírou ve své vlastní síly, podali si ruce ve sdružení, aby si sami pomohli, aby se spasili od hrozné pohromy. Začalo národní sdružení.“*¹⁶ Ideologové z řad zemědělců zastávali názor, že stát by měl být veden nejsilnější a nejpočetnější třídou obyvatel.

---

¹⁴ STAMOVA, Marijana. Referát: *Zemědělský lídr Alexander Stambolijski-život a ideje 1879-1923.*

¹⁵ DIMOV, Nenčo-ZARČEV, Jordan. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija.* Sofia, 1979. str.479.

¹⁶ tamtéž str. 34.

To jest, že by měla existovat určitá forma korporativismu, kde by měly profesní stavy do jisté míry nahradit funkci politických stran. Samozřejmě vedoucí úlohu měli v budoucnu sehrát zemědělci jakožto nejsilnější korporace.¹⁷ To vysvětluje, proč se Bulharský zemědělský lidový svaz na svém ustavujícím sjezdu deklaroval jako „*profesně odborové hnutí*“, a ne jako politická strana v pravém slova smyslu. Postupem času a vlivem okolností se však BZNS přeci jenom politickým subjektem stal a před balkánskými válkami byl neodmyslitelnou součástí bulharského politického spektra. Po ustavujícím sjezdu v Plevenu prožil křest ohněm, když usilovně bojoval proti obnovenému desátku a proti všudypřítomné lichvě.¹⁸

---

¹⁷ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, s. 258.

¹⁸ Tamtéž.

1.2 Profily jeho hlavních politických vůdců.

Nejvýznamnější činitel svazu se narodil v obci Slavovica nedaleko Pazardžiku 1. března 1879. Jeho rodiče byli hospodáři, ovšem ve vsi nebyli oblíbení, protože se říkalo, že pan Stoimen Stambolijski před osvobozením spolupracoval s Turky. Protože Alexandrův otec vykonal několik cest do osmanského hlavního města, dostal příjmení Stambolijski. Alexandrova matka zemřela nedlouho po jeho narození a otec se znovu oženil s vdovou se dvěma dětmi. Navzdory dobrým výsledkům ve škole rodiče nechtěli, aby Alexandr ve studiích pokračoval. Chtěli, aby zůstal doma a věnoval se hospodářství.¹⁹

Mladý ambiciózní chlapec byl však jiného názoru a odešel do Ichtimanu, kde vstoupil do progymnaziální školy a poté se rozhodl pro studium na střední zemědělské škole v Sadovu, kde byl studentem v letech 1893-1895, než ho ze školy vyloučili, protože se zúčastnil studentské demonstrace. Budoucí vůdce BZNS se rozhodl pokračovat ve studiích na Vinařské škole v Plevenu, kde strávil celkem dva roky.²⁰ Právě zde byl pravděpodobně ovlivněn rozmáhajícím se zemědělským hnutím, neboť na stejné škole působil ve funkci ředitele agronom Janko Zabunov. Zde se také blíže seznámil s idejemi sdružování zemědělců do tzv. „družin“, což mělo být prvním krokem k jejich organizování. Vztahy mezi Janko Zabunovem a jeho žákem byly velice dobré a Stambolijski dokonce nějakou dobu působil jako pomocný redaktor v časopise „Oralo“, který Zabunov organizoval. Spojení mezi oběma fungovalo i poté, co Stambolijski školu v Plevenu opustil. Nicméně ustavující sjezd BZNS v prosinci 1899 si nenechal ujít.²¹

Po ukončení studia v Plevenu roku 1897 působil mladý Stambolijski jako učitel ve vsi Vetren v oblasti Pazardžik, kde se seznámil a později oženil s tamní učitelkou Milenou Daskalovou.

---

¹⁹ STAMOVA, Marijana. Referát: *Zemědělský lídr Alexander Stambolijski-život a ideje 1879-1923*.

²⁰ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 69.

²¹ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istoria na Balgaria 681-1944*. Sofia, 2003, str. 263.

Ve Vetrenu strávil celkem tři roky, než ho mladistvý idealismus přiměl k cestě do ciziny. Roku 1900 odcestoval do Německa, aby se zapsal na filozofii v Halle a o rok později na zemědělství v Mnichově. Na univerzitě v Halle začal Stambolijski pracovat na rozsáhlé monografii, ve které pojednával o aspektech hospodářského rozvoje v Bulharsku.²²Tuto práci posléze zaslal do Bulharska, kde ji Janko Zabunov uveřejnil ve formě jednotlivých článků ve svých novinách „*Zemědělská obrana*“. Co se týče dřívější publicistické aktivity mladého politika v těchto novinách, jeho první článek mu vyšel již v květnu 1900. Nesl název „*Nerozumná spolupráce s politickými stranami je pro zemědělce nebezpečná*“²³ Kromě toho, že pečlivě studoval němčinu a věnoval se studiu filozofických a jiných odborných knih, začal se po nějaké době dostávat do finančních problémů.²⁴ V roce 1902 onemocněl tuberkulózou a vrátil se do Bulharska. Z nemoci se zotavil v malé zapomenuté vesničce v Rodopech.²⁵

Po návratu do veřejného života přijal roku 1903 funkci redaktora ve stranických novinách „*Zemědělský prapor*“. Ve svém novém zaměstnání se plně oddal politické žurnalistice. Po návratu z Německa nabývá na obrátkách i jeho politický vzestup v hierarchii BZNS. Od založení zemědělského svazu v prosinci roku 1899 byl jejím předsedou Janko Zabunov, ten však na čtvrtém kongresu BZNS v Šumenu roku 1902 odstupuje ze zdravotních důvodů a jeho místo zaujímá Dimitar Dragiev. Po tomto čtvrtém sjezdu BZNS, kdy bylo mimo jiné přeneseno sídlo svazu z Plevnu do Staré Zagory a změněn název stranických novin, se Alexander Stambolijski fakticky stává mužem číslo dvě. Události kongresu probíhajícího od 5. do 8. října později komentoval článkem Škodolibý úsměv: „*V samých řadách našeho hnutí jsme však zaznamenali dvě věci: několik zasloužilých činovníků , někteří unavení, jiní zničení těžkým bojem, zanechali funkcí. Kromě toho již dva kongresy v řadě odsoudily chování některých lidových představitelů. Na posledním sjezdu i dosavadní předseda svazu z vážných příčin opustil výkonný výbor*“.²⁶

---

²² BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 70.

²³ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia,1979. str.31.

^{24,26} Tamtéž str. 419, 35.

²⁵ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.71.

Odstoupení Zabunova bylo pro celé zemědělské hnutí velkou ranou, neboť jeho nástupce Dragiev se nedovedl vypořádat s celkovým úpadkem hnutí, který začal neúspěšným bojem proti desátku a vyvrcholil na pátém sjezdu ve Staré Zagoře na podzim 1903.

Následující zemědělský kongres, který se sešel ve Varně v listopadu 1904, přinesl Stambolijskému další stranický vzestup, když byl poprvé zvolen za člena výkonného výboru BZNS a následně i místopředsedou tzv. stálého výboru. Stambolijského agitace ve stranických novinách a jeho organizační schopnosti zemědělskému hnutí velice pomohly, neboť již následující rok 1905 přinesl několik úspěchů. Nejen že bylo ustanoveno 27 nových družstev, ale výrazným způsobem se proměnil i jejich charakter. Dříve bylo možné, aby členové družstev byli zároveň příslušníky jiných politických stran. Během roku 1905 však družstva začala vyžadovat, aby jejich členové okamžitě vystoupili z jiných politických organizací, v opačném případě byli ihned vyloučeni.²⁷ Tento postup šel ruku v ruce se Stambolijského útočnou agitací proti politickým stranám. V článku „*Politické obrození v našich vesnicích*“ autor pod pseudonymem Stambol ostře agituje pro účast rolníků v BZNS: „...*Pospěšte, pospěšte, bulharští zemědělci, pospěšte a vstupte do vašeho Zemědělského svazu, dokud máte ještě krev ve svých žilách, protože za pár let bude již pozdě, abyste odstranili toho tlustokrkého parazita z vašich zad. Pospěšte zemědělci...*“²⁸

Kromě těchto agitací vycházeli v Zemědělském praporu i ryze praktické návody, jak postupovat při zakládání družstev nebo názorné ukázky stanov. Čtenáři byli informováni o tom, jak vypadají kooperativní organizace v jiných evropských státech. Díky této Stambolijského činnosti zemědělské hnutí stále mohutnělo, což dokazuje rostoucí počet nově zakládaných družstev. V rámci BZNS byla přijata některá dosud nevídaná opatření. Na Osmém kongresu v Plevenu roku 1906 bylo rozhodnuto o zřízení povinného životního pojištění pro členy svazu. O dva roky později byl vytvořen tzv. „*Národní obchod*“, tato všelidová korporativní organizace měla poskytovat svým členům za výhodné ceny různá zemědělská nářadí, stroje, semena, hnojiva a jiné hospodářské potřeby.²⁹

---

²⁷ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 90.

²⁸ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979. str.66.

²⁹ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 92.

I přes viditelné úspěchy se svaz nedokázal vyvarovat vnitrostranických sporů. Proti předsedovi Dimitaru Dragievovi se začala vytvářet opozice mladších činovníků vedená samotným Alexandrem Stambolijskim. Jablkem sváru bylo přemístění sídla BZNS ze Staré Zagory do Sofie. Podle Stambolijského tím celé hnutí získá prestiž a bude v kontaktu s politickým životem. Přenesení sídla BZNS mělo vytvořit dobré podmínky pro úspěch v budoucích parlamentních volbách. Dragiev naproti tomu zastával názor, že přenesení sídla povede ke kolaboraci s ostatními politickými stranami. Mnohem více však šlo o osobní prestiž, neboť ve Staré Zagoře prožil Dragiev celý život a nechtěl nic měnit.

Devátý kongres BZNS, který se sešel v prosinci 1907 v Plovdivu, měl mimo jiné projednat otázku přenesení sídla. Dragiev zde utrpěl porážku, neboť se 139 delegátů vyslovilo pro přesídlení BZNS do hlavního města. To však nebyla jediná hořkost, kterou musel Dragiev vytrpět. Stambolijski a jeho přívrženci požadovali, aby byl zrušen post předsedy stálého výboru, což nakonec prosadili. Stálý výbor měli nadále tvořit šéfredaktor Zemědělského praporu a jeho pomocníci, redaktoři dalších stranických novin a tzv. agitátoři. V praxi to znamenalo, že členy stálého výboru se stali: Stambolijski, Dimitrov, Turlakov, Cerkovski, Dragiev a ještě dva méně známí činitelé. Dragiev tak přestal hrát rozhodující roli.³⁰ Začátek roku 1908 byl pro Stambolijského a celý svaz velmi významný, neboť padla vláda Petara Gudeva. Stalo se tak 16. ledna a kníže Ferdinand posléze jmenoval úřednickou vládu Alexandra Malinova.³¹ Volby byly naplánovány na 25. květen a Stambolijski si byl dobře vědom toho, že se naskytla příležitost dosáhnout potřebného počtu hlasů ke vstupu do parlamentu. Oproti volbám z roku 1901 byl nyní BZNS silnější a vše nasvědčovalo tomu, že bude v květnových volbách úspěšnější. Ve volbách získal BZNS přes 100 000 hlasů a s 23 mandáty se stal nejsilnější opoziční stranou.³² Alexander Stambolijski často v parlamentu kritizoval Demokratickou stranu a samotného cara Ferdinanda.³³ Ve svých článcích se Stambolijski zabýval nejen vnitropolitickou situací, ale komentoval i události v zahraničí.

---

³⁰ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 94-95.

³² Tamtéž, str. 96.

³¹ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istoria na Balgaria 681-1944*. Sofia, 2003, str. 423.

³³ Tamtéž, str. 270.

V článku z 18. ledna 1905 „*Nepokoje v Rusku*“ vyjadřuje plnou podporu ruským revolucionářům a kritizuje válku s Japonskem. K ruským událostem se vrací opět v září téhož roku. Dalším frekventovaným tématem byla koncepce BZNS, kde opět deklaroval zemědělský svaz jako stavovskou organizaci.³⁴ Po událostech v roce 1908, kdy Bulharsko získává nejen plnou svrchovanost, ale jeho panovník se tituluje carem, narůstá Stambolijskému kritika k Ferdinandovi I. Jak píše Marijana Stamova: „*Zvláště výrazný je odpor Alexandra Stambolijského proti prohlášení knížete Ferdinanda bulharským carem. Stambolijski byl nepřítelem monarchie, samovlády a avanturistické politiky cara Ferdinanda I.*“. Útoky proti carovi se vystupňovaly po balkánských válkách, kdy Stambolijski přímo obvinil cara Ferdinanda za neúspěch v tzv. mezispojenecké válce. Jinými slovy, že car je přímo odpovědný za tzv. první národní katastrofu.³⁵ Pacifistické postoje v řadách zemědělců pokračovali i po vypuknutí světové války. V té době byl Stambolijski opět poslancem řádného Národního shromáždění, ale díky kritice zahraniční politiky o poslanecký mandát přišel. Dr. Stamova k tomu dodává: „*Za svoji aktivní protiválečnou činnost byl Stambolijského mandát v 17. pravidelném Národním shromáždění zrušen. V roce 1915 byl Stambolijski odsouzen k doživotnímu žaláři. Ve vězení, kde byl až do roku 1918, pokračoval ve svém protiválečném boji.*“³⁶

Dalším významným činitelem BZNS byl Dimitar Dragiev. Budoucí předseda nejužšího výboru svazu se narodil ve vsi Radnevo nedaleko Staré Zagory roku 1869. Po absolvování gymnázia začal Dragiev působit jako učitel ve své rodné vesnici. Mladý Dragiev byl silně ovlivněn socialistickými myšlenkami. Vzhledem k bulharskému kulturnímu prostředí je zajímavostí, že mladý Dragiev konvertoval k protestantismu. Přejít k evangelické víře však nebyl neobvyklý. Na konci 19. století získávalo protestantství mnoho přívrženců v řadách vzdělaných Bulharů a často sloužilo jako intelektuální prostředník mezi tradičními způsoby myšlení a radikálnějšími sociálními a politickými doktrínami.

---

³⁴ DIMOV, Nenčo-ZARČEV, Jordan. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979. str.65.

³⁵ Tamtéž, str. 318.

³⁶ STAMOVA, Marijana. Referát: *Zemědělský lídr Alexander Stambolijski-život a ideje 1879-1923*.

Rodiče komunistického vůdce Georgi Dimitrova byli protestanti, stejně jako rodiče Kirila Pavlova, ministra v poslední Stambolijské vládě. Dragiev vstoupil do veřejného života v květnu 1899, kdy začal vydávat své vlastní noviny pod názvem „*Spravedlnost*“.³⁷ Rok 1899 byl počátkem celého zemědělského hnutí a Dragiev nemínil zůstat pozadu. Ve „*Spravedlnosti*“ publikoval články, vyzývající rolníky k vytváření družin, a také hlubší ideje spjaté s celkovou situací na venkově.³⁸ Dragiev tvrdil, že na bulharském venkově musí dojít ke všeobecnému mravnímu a náboženskému převratu. Vyzýval rolníky slovy: „*Vy se musíte zrodit znovu*“. Vodou na mlýn jeho populismu bylo opětovné zavedení desátku. Proslavil se zejména statí „*Mají rolníci platit desátek?*“, kde označil vládní rozhodnutí za zločinný akt a vyzval zemědělce k bojkotu této daně, která vracela rolníky do dobytvecké nadvlády a výrazně zhoršovala jejich postavení.³⁹ Celou kampaní proti desátku získal všeobecnou popularitu a v prosinci téhož roku byl vybrán v Plevenu do výkonného výboru nově ustanoveného BZNS. Na čtvrtém svazovém kongresu v Šumenu, když stávající předseda Janko Zabunov odstoupil, byl Dragiev vybrán na jeho místo. Následující kongres ve Staré Zagoře potvrdil, že Dragiev hodlá plně využít své moci a přetvořit svaz k obrazu svému. Sídlo BZNS bylo přeneseno právě do Staré Zagory, Dragievova domova. V prvních letech 20. století prožívalo zemědělské hnutí velkou krizi.

Nemalou měrou k tomu přispěla i skutečnost, že Dragiev nebyl natolik silnou osobností, aby se dokázal s úpadkem vypořádat. Právě v tomto období se vyskytl prostor pro mladší politické představitele, kteří posléze Dragieva odsunuli do pozadí. Jak je uvedeno výše, Stambolijski, Dimitrov a jiní, prosadili nové uskupení ve vedení strany. Prosadili i přestěhování sídla strany do Sofie. Dimitar Dragiev se proti mladším stranickým kolegům nedokázal ubránit a přišel o své výsostné postavení v hierarchii BZNS. Jedním z nejvýznamnějších představitelů zemědělského hnutí byl od samého počátku agronom a středoškolský učitel Janko Zabunov. První předseda BZNS se narodil 12. června 1868 ve vsi Kaza Klise nedaleko Burgasu.

---

³⁷ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 36.

³⁸ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istoria na Balgaria 681-1944*. Sofia, 2003, str. 262.

³⁹ DIMOV, Nenčo- ZARČEV, Jordan. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 475.

Pocházel z velmi chudé rodiny a už v sedmi letech byl donucen rodinné prostředí opustit. Naštěstí se ho ujal jakýsi kněz ze Slivenu a všestranně ho zaopatřil. Zabunov byl velice nadaný chlapec a tak mohl ve svých patnácti letech vstoupit do místní střední zemědělské školy, kde díky dobrým studijním výsledkům získal stipendium. Po dokončení této zemědělské školy působil jako učitel ve městě Jambol, odkud odchází roku 1890 studovat zemědělství do Vídně. Po návratu z rakouské metropole byl Zabunov dosazen na místo ředitele Vinařského institutu ve Slivenu a také působil jako redaktor státem podporovaného časopisu „*Rádlo*“.⁴⁰

Roku 1896 Zabunov nakrátko přijal místo hospodářského správce na rozlehlém statku Evksinovgrad, ale tato funkce se mu brzy zprotivila a odešel. Poté přijal místo ředitele Vinařské školy v Plevenu. Zde začal přednášet o potřebě sdružování rolníků a o nutnosti provedení některých reforem. Psal se rok 1897 a bulharský venkov prožíval těžké časy díky vysokým daním, lichvě, špatným úrodám a celkové technické zaostalosti. Mezi studenty, kteří jeho přednášky navštěvovali, patřil i mladý Stambolijski.⁴¹

Zabunov si byl dobře vědom toho, že je potřeba vymanit zemědělský tisk ze státní kontroly, neboť „*Rádlo*“, osvětový časopis pro zemědělce, byl založen ze státní iniciativy a měl plně sledovat vládní kurz. Proto se skupina složená z učitelů a agronomů pod vedením Zabunova rozhodla pro vydávání nezávislého věstníku „*Zemědělská obrana*“. Noviny propagovaly agrotechnické znalosti a vycházely třikrát do měsíce v Plevenu. Podle rozhodnutí ustavujícího kongresu BZNS se staly tiskovým orgánem svazu. Jedním ze spolupracovníků novin byl i Alexander Stambolijski.⁴² Cílem listu dále bylo seznamovat zemědělce s jeho právy a povinnostmi. Usilovat o vytvoření agrárního proudu, který nebude spolupracovat s politickými stranami. Rozšiřovat poznání do všech větví zemědělství, poskytovat přehled zemědělské literatury a seznamovat čtenáře se zahraničními událostmi, které se týkaly zemědělství.⁴³ Věstník „*Zemědělská obrana*“ sehrál v celém hnutí významnou roli.

---

⁴⁰ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 38.

⁴¹ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str. 261.

⁴² DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 474.

⁴³ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 38.

Právě skrze tuto žurnalistickou práci se dařilo přesvědčovat jednotlivé rolníky, aby se začali v zemědělském hnutí angažovat. V pátém čísle pak Canko Cerkovski přišel s myšlenkou uspořádat v prosinci 1899 sjezd, na kterém bylo rozhodnuto o ustanovení BZNS. Vůdčí úloha Janko Zabunova se projevila záhy, když byl zvolen jeho prvním předsedou. Zabunov jako předseda nejužšího výboru svazu se musel vypořádat s četnými problémy, zejména pak zavedení desátku počátkem roku 1900 a jeho důsledky; „...*liberální vláda dr. Vasila Radoslavova zavedla znovu desátek – naturální daň z úrody, která existovala před osvobozením. Tato daň zasáhla citelně všechny vrstvy rolnického obyvatelstva, obzvláště střední a drobné rolníky. Proto byla tato naturální daň přivítána bouřlivou nespokojeností a rolníci začali boj proti novému zákonu. Pod nátlakem pracujících rolníků podala vláda Ivančov – Radoslavov demisi. Národní shromáždění, které zákon schválilo, bylo rozpuštěno a samotný zákon zrušen*“.⁴⁴

Tomu však předcházely urputné boje, které si vyžádaly v celé zemi desítky mrtvých. Nejmohutnější byly demonstrace v severním a severozápadním Bulharsku, kde měla skupina kolem Zabunova nejsilnější pozice. Jednu z těchto akcí vedl Nikola Kormanov – pravá ruka Zabunova. Nicméně na zrušení desátku si museli zemědělci počkat až do roku 1901, kdy byl Jedenáctým národním shromážděním zákon zrušen. Stalo se tak i díky některým poslancům z řad zemědělského hnutí, nebo alespoň těch, kteří zastupovali práva rolníků. Samotný BZNS sice v parlamentních volbách zatím nekandidoval, ale to nezabránilo tomu, aby se do parlamentu dostali někteří jednotlivci z řad zemědělců. Kromě Zabunova byli zvoleni ještě Kormanov a Cerkovski. Avšak hlavní politickou mocí, která se zasadila o zrušení desátku byla Demokratická strana a její parlamentní spojenci.⁴⁵

Ačkoliv byl Zabunov z počátku zásadně proti jakékoliv účasti v politickém životě, okolnosti stále více vyžadovaly politickou angažovanost BZNS, neboť do hnutí začaly z populistických důvodů pronikat jiné strany. Příslušníci opozičních stran se vydávali za přátele rolníků a přesvědčovali je ke spolupráci, neboť si byli dobře vědomi nesmírného voličského potenciálu venkova. Z toho důvodu byly zpřísněny podmínky členství ve svazu hlavně tím, že člen BZNS nemohl být sou -

---

⁴⁴ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 474.

⁴⁵ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 62, 63.

-časně členem jiné politické strany.⁴⁶ Následující rok 1902 byl koncem vedoucí úlohy Janko Zabunova v zemědělském hnutí. Na čtvrtém kongresu v Šumenu Zabunov odstoupil z postu předsedy ze zdravotních důvodů.⁴⁷

Dlouholetým politikem v řadách BZNS byl Canko Cerkovski. Podobně jako Dragiev byl i Cerkovski ovlivněn socialistickými myšlenkami, avšak s ohledem na finanční možnosti jeho otce byl spíše „salónním socialistou“. Jeho otec se aktivně podílel na národněosvobozeneckém boji proti Turkům a byl proto ve vsi Bjala Čerkva uznávaným mužem. Canko se narodil roku 1869 ve výše zmíněné vsi nedaleko Veliko Tarnova. Třebaže v mládí o studium neprojevoval přílišný zájem, roku 1891 se stal učitelem. V tomto období se blíže seznámil s marxismem a později dokonce vstoupil do Sociálnědemokratické strany. V letech 1894-1897 působil jako učitel ve vsi Musina nedaleko Veliko Tarnova, kde byly myšlenky socialismu velmi rozšířené. Veliko Tarnovo bylo v té době sídlem sociálně demokratické strany a okolní průmyslová města jako např. Gabrovo nebo Gorna Orjachovica poskytovala významnou voličskou základnu.⁴⁸ V této době si Canko Bakalov zvolil pseudonym Cerkovski, když psal básně a písně s levicovou tematikou. Ve stejné vsi působil i Geno Nedjalkov, socialista, který vydával „*Selské noviny*“. V roce 1895 byl Geno Nedjalkov zvolen poslancem a Cerkovski se stal jeho nástupcem na místě redaktora těchto levicových novin.⁴⁹

Cerkovski však postupem času začal zjišťovat, že ideje a principy Karla Marxe nelze aplikovat na převážně zemědělské Bulharsko. Nehledě na to, že na samotném venkově byly socialistické myšlenky velmi nepopulární, neboť bulharský rolník byl rozhodným zastáncem nedotknutelnosti osobního vlastnictví. Cerkovski věděl, že rozmach socialistických myšlenek závisí na rozvoji průmyslu, což probíhalo v bulharských podmínkách velice pomalu. Začal zjišťovat, že největší potencionální silou Bulharska je rolnictvo, které by v budoucnu mohlo hrát spolu s levicovými silami rozhodující úlohu. Cerkovski v Selských novinách tvrdil: „*Venkov je síla. Má všechny objektivní, morální a materiální síly stát se*

---

⁴⁶ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.63.

⁴⁷ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 474.

⁴⁸ Izdatelstvo BAN. *Kratkata balgarska enciklopedija*. 5.ton. Sofija, 1969, s.423.

⁴⁹ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.227.

⁵⁰ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.40.

mocným politickým a sociálním faktorem".⁵¹ Roku 1897 Cerkovski opouští Musinu a vrací se do své rodné vsi. Začal se zajímat o zemědělství a otevřel si knihkupectví. V zimě založil spolek pro osvětu mládeže, rolníků a řemeslníků, a konečně na jeho popud byla v „*Zemědělské obraně*“ otisknuta výzva pro uskutečnění všeobecného sjezdu zemědělských družin s cílem ustanovit všenárodní zemědělskou organizaci. Sjezd se uskutečnil v prosinci 1899 v Plevnu a položil základ BZNS.

Předsedou ustavujícího sjezdu byl zvolen Canko Cerkovski, neboť hlavně z jeho iniciativy ke sjezdu došlo. Ostatní představitelé se však Cerkovského obávali, protože věděli o jeho vazbách na sociální demokraty. Obzvláště tzv. plevenská skupina v čele se Zabunovem a Kormanovem hleděla na Cerkovského stoupající vliv s nedůvěrou. Na ustavující kongres se dostavili i delegáti jiných politických stran, zejména sociální demokraté v čele se Sakazovem, který pronesl několik slov o nutnosti spolupráce všech pracujících bez ohledu na profesní zaměření. Jak bylo uvedeno výše, rolníci a jejich vůdčí představitelé byli k socialismu skeptičtí hlavně kvůli otázce soukromého vlastnictví. Podle prof. Bella se Cerkovski nijak nesnažil o propojení BZNS se sociálními demokraty; „*Dokonce i Cerkovski, třebaže byl obviněn, si to nepřál, neměl v úmyslu se pokoušet o spojení Zemědělského svazu se Sociálnědemokratickou stranou. Tak potkal socialisty stejný osud jako ostatní strany na kongresu...*“. Tato naprostá apolitičnost vydržela zemědělcům až do voleb roku 1901, kdy někteří zemědělství představitelé vstoupili do parlamentu jako jednotlivci. Mezi nimi byl i Canko Bakalov Cerkovski.⁵²

Cerkovski byl v pozdějších letech velkým přítelem Alexandra Stambolijského, což dokládá řeč ministerského předsedy z 16.10.1921 k příležitosti třicátého jubilea Cerkovského vstupu do veřejného života; „*...to, že je dnešní zemědělská organizace jednou z nejpokrokovějších, je zásluha Canko Cerkovského. Jmenovaný byl vždycky zastánce revolučních a smělých akcí zemědělské organizace. Canko Cerkovski je jediný člověk v organizaci, který dobře zná každého z nás. A jestli bude živ, aby napsal biografie svazových spolubojovníků a*

---

⁵¹ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.40.

⁵² Tamtéž, str. 45.

svých spolupracovníků v zemědělském hnutí, nejlépe je popíše, neboť je nejlépe zná. Canko Cerkovski byl vždy nezaměnitelným učitelem a pomocníkem svazových vůdců. On je člověk s hluboce ušlechtilou duší. Já jako vůdčí představitel svazu a jako jeho předseda si sám pro sebe říkám, že jsem považoval a stále považuji Cerkovského jako nezbytnost pro mě. Každý den ho vyhledávám, abych se s ním poradil v nejdůležitějších otázkách nebo si jen odpočinul“.⁵³ V této oslavné řeči ho Stambolijski dále nazval „otcem Zemědělského svazu“ a radil všem straníkům, aby se v případě smrti Stambolijského, ptali „otce“, kdo má být jeho nástupcem. O Cerkovského politické činnosti ve válečných letech bude řeč v následujících kapitolách. Je však jasné, že jeho levicové postoje obohatily zemědělské hnutí a vytvořily podmínky pro budoucí spolupráci BZNS s levicí.

Jordan Pekarev se narodil roku 1865 nebo 1866 nedaleko Varny. Po dokončení gymnázia se stejně jako mnoho dalších představitelů zemědělského hnutí stal učitelem. Jako učitel se účastnil proudu vystupujícímu proti tehdejšímu režimu Stefana Stambolova, byl členem profesního učitelského svazu, který veřejně vystoupil proti vládě. Z důvodu své pro vládu nepohodlné činnosti přišel o své učitelské místo. Pekarevova činnost v profesním učitelském svazu byla pouze krátkou zastávkou v jeho politické dráze. Tyto profesní svazy hledaly cesty, jak dosáhnout lepšího vzdělání a probudit vědomí příslušnosti rolníků k zemědělskému stavu. Pekarev byl členem skupiny, která roku 1896 založila vůbec první zemědělskou družinu, jejímž tiskovým orgánem byly noviny „Sejac“.⁵⁴ Pekarev, jako redaktor nově založených novin, byl vždy zastáncem přímých politických akcí, čímž se zásadně lišil od svých kolegů, kteří zastávali názor postupného a opatrného postupu. To byl nejspíš důvod, proč Pekarev zanechal své funkce redaktora a skupinu opustil. Nadále se věnoval propagaci myšlenky založení národní zemědělské organizace. Jeho agitační činnost se projevila již na začátku roku 1898, kdy byl pod jeho vedením utvořen první „ustavující výbor“, který měl být zárodkem budoucí politické strany. Během téhož roku bylo založeno na 60 selských družin a v prosinci Pekarev začíná vydávat noviny „Zemědělský boj“.⁵⁵

---

⁵³ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 382.

⁵⁴ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.261.

⁵⁵ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.35.

V lednu 1899 padla vláda a nové volby byly vypsané na 25. duben. Pekarevova Zemědělská strana ve volbách kandidovala. Ačkoliv v některých obvodech dosáhla dílčích úspěchů, v celku neuspěla. Hlavním důvodem bylo to, že její vůdce Pekarev byl v době probíhajících voleb zadržován úřady, protože nenastoupil povinnou vojenskou službu. Na ustavujícím sjezdu BZNS již Pekarev nemohl chybět. Byl zvolen do výkonného výboru a následujícího roku byl jednou z nejdůležitějších osobností bojů proti desátku. Jordan Pekarev vedl masové demonstrace ve Varně a Šabla-Durankulaku. Ve Varně bylo nasazeno vojsko, neboť se šlo na deset tisíc demonstrantů, Pekarev byl záhy zatčen a uvězněn v jedné vsi nedaleko Varny. Navzdory vojsku, které se pokusilo překazit davu vstup do města, se část demonstrantů dostala až do katedrálního kostela, kde byla přijata rezoluce proti desátku. Poté se demonstranti odebrali před budovu policejního okrsku, aby žádali Pekarevovo propuštění, neboť se domnívali, že je držen právě tam. Když se rolníci pokoušeli vniknout do budovy a házeli na policisty kameny, ozvalo se několik výstřelů. Výsledkem byli dva mrtví na místě a další dva zemřeli později.⁵⁶

Největší masakry se udály v Šable a Durankulaku, kde byl Pekarev také vůdčím organizátorem. Okresní náčelník v nedalekém Dobriči začal s ozbrojeným doprovodem objíždět okolní vesnice, aby zhotovil předběžné vyčíslení výnosu z desátku. Právě v Durankulaku se setkal s houževnatým odporem. Za několik dní se proto vrátil na místo s celou jízdní divizí a několika policejními oddíly. Došlo ke střetu, jehož následky byly děsivé: devadesát mrtvých a čtyři sta raněných. Ostatní včetně Pekareva se spasili útekem přes Dunaj.⁵⁷

---

⁵⁶ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 56.

⁵⁷ Tamtéž, str. 58.

1.3. Analýza tzv. oranžové diktatury

Od parlamentních voleb z roku 1908 byl BZNS neodmyslitelnou součástí bulharského politického spektra. Volební výsledky sice ukazovaly propastný rozdíl mezi vítěznou Demokratickou stranou a ostatními politickými subjekty, ale zemědělci se stali s 23 poslaneckými mandáty nejsilnější opoziční stranou. Vítězná Demokratická strana získala ve volbách 62,2% a disponovala 166 mandáty.⁵⁸ Příští parlamentní volby roku 1913 potvrdily stoupající preference zemědělců a BZNS nyní disponoval již 48 mandáty. Stambolijski, Cerkovski, Dragiev a další lídři byli v zásadě proti účasti v balkánských válkách, avšak i v BZNS se našly osoby, které Ferdinandovu politiku podporovaly, když poukazovali na zločiny páchané proti slovanskému obyvatelstvu v Makedonii. Nejvýznamnějším zastáncem válečné politiky byl Dimitar Strašimirov, který byl později za porušení stranické morálky ze svazu vyloučen.⁵⁹

Neúspěch v balkánských válkách vedl neodvratně k účasti Bulharska ve válce světové, neboť to byl jediný způsob, jak získat Makedonii a eventuelně Dobrudžu. Protože státy Dohody nemohly Bulharsku vcelku nic nabídnout, neboť byly spojencem Srbska, Ferdinandova germanofilská politika vedla nezadržitelně Bulharsko do války po boku centrálních mocností. Na začátku září 1915 bylo všem opozičním politikům jasné, že vstup Bulharska do války po boku Německa a Rakousko-Uherska je neodvratný. Zástupci opozičních prodohodových stran si vymohli 4. září audienci u cara, aby apelovali proti jeho politice. Byl mezi nimi i Stambolijski, který vedl s carem otevřený dialog a upozorňoval ho na možné následky jeho rozhodnutí. Hned po návratu ze schůzky začal Stambolijski pracovat na brožuru, která nese název „Kvůli čemu nechceme jít“^{60,61} a kde odsuzuje vstup Bulharska do války. Brožura se brzy dostala do vládních rukou a Stambolijski byl zatčen a odsouzen za protistátní činnost k trestu smrti. Pouze na nátlak některých opozičních politiků mu byl trest změněn na doživotí.⁶²

---

⁵⁸ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.96.

⁵⁹ Tamtéž, str. 127.

⁶⁰ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 152.

⁶¹ „Поради какво още не бива да вървим“.

⁶² SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.533.

Stambolijského mučednická role a gloriola neúprosného bojovníka za mír a prosperitu Bulharska měla velký podíl na budoucím politickém vítězství. Na podzim 1918, kdy už bylo jasné, že je Bulharsko na konci svých sil, byl Stambolijski z vězení propuštěn, aby se pokusil svým vlivem přesvědčit povstalé vojáky v Radomiru a Kjustendilu k návratu na frontu. Stambolijski skutečně odcestoval na jihozápad, ale povstalé vojáky hodlal využít plně ve svůj prospěch. V Radomiru Stambolijski a představitelé dalších opozičních stran hovořili k revoltujícím vojákům a přesvědčovali je, aby prozatím udržovali pořádek a vyčkali na brzké příměří. Poté se delegace odebrala do Kjustendilu, kde Stambolijského zastihl telegram od Rajko Daskalova. Ve zprávě stálo, že Daskalov má v Radomiru pod kontrolou na 15 000 vojáků, kteří jsou připraveni okamžitě vyrazit na Sofii. Podle prof. Bella není jasné, jestli Stambolijski s vyhlášením tzv. „Radomirské republiky“ plně souhlasil, je však jasné že Daskalov operoval ve jménu Stambolijského, neboť ho v Radomiru prohlásil předsedou prozatímní vlády. Daskalov, jehož vojsko se neustále zmenšovalo díky dezercím, vedl sám vojenské operace s cílem vynutit si v Sofii uznání jím vyhlášené prozatímní vlády. Tažení na Sofii však skončilo úplným fiaskem. Hlavní město se ubránilo hlavně díky pomoci německé divize a fatálními chybám velitele Rajko Daskalova.⁶³

Právě v době kdy se Daskalov neúspěšně pokoušel ovládnout Sofii, bylo v Soluni podepsáno příměří a Bulharsko se dostalo pod správu okupačních dohodových vojsk. Vítězné dohodové mocnosti daly jasně najevo, že nadále nestrpí Ferdinanda na carském trůně. Proto se musel car vzdát trůnu ve prospěch svého syna Borise.⁶⁴ V následujících dnech Alexander Malinov, který nahradil v květnu 1918 odstoupivšího Vasila Radoslavova, vytvořil prozatímní vládu.⁶⁵ BZNS však souhlasil se vstupem do prozatímní vlády pouze tehdy, budou-li amnestováni všichni političtí vězni, neboť Daskalov a Stambolijski se stále ukrývali kvůli účasti na povstání v Radomiru. Předseda prozatímní vlády Malinov zanedlouho podal demisi a sestavením vlády byl po věren Todor Todorov, jenž

---

⁶³ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorijska na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.576-578.

⁶⁴ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, s.289.

⁶⁵ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.147.

utvořil vládu za účasti dvou *narodňaků*, dvou socialistů a dvou zemědělců.⁶⁶ Stambolijski vstoupil do vlády až 3.ledna 1919. Kromě obecných otázek týkajících se vlády se musel BZNS vypořádat se svými vnitrostranickými rozpory.

Frakční boj uvnitř BZNS vyvrcholil v době světové války a rozpory mezi Stambolijského frakcí a skupinou Dimitara Dragieva měly být definitivně vyřešeny na kongresu 1. června. Předsedou kongresu byl jmenován Rajko Daskalov, což samo o sobě předpovídalo vítězství Stambolijského frakce. Stambolijski byl na kongresu téměř glorifikován, kdežto lidé z okolí Dragieva byli obviňováni ze spekulantství a samotný Dragiev byl označen za příčinu vnitrostranických rozporů. Někdejší předseda BZNS Dragiev vyšel z konfrontace poražen a později byl dokonce ze svazu vyloučen. Po kongresu odjel již nezpochybnitelný vůdce BZNS Alexander Stambolijski do Paříže, kde se účastnil mírových jednání. Mezitím proběhly v srpnu 1919 volby do národního shromáždění, v nichž BZNS zvítězil 28% hlasů před druhou komunistickou stranou, která získala 18%. Protože zemědělci nezískali v parlamentu většinu, museli se poohlížet po vhodném koaličním partnerovi.⁶⁷

Nejprve se obrátili ke komunistům, což bylo pouze prázdné gesto, neboť Stambolijski dobře věděl, že komunisté do vlády z BZNS nikdy nevstoupí. Navíc by účast komunistů ve vládě jen stěží schválili dohodové mocnosti. Druhou alternativou byly sociální demokraté (*širocí socialisté*), kteří si ale kladli příliš velké podmínky, proto se Stambolijski obrátil na pravou stranu politického spektra. Ke jmenování koaliční vlády za účasti BZNS, *narodňaků* a progresivních liberálů došlo 6. října 1919. Ministerstva zahraničí a obchodu bylo v rukou *narodňaků*, progresivní liberál Stojan Danev získal ministerstvo financí. Ostatní ministerská křesla byla v rukou zemědělců. Přesto neměla koalice v parlamentu většinu a musela spoléhat na nevráživost mezi opozičními stranami.⁶⁸ Mezi první opatření, která byla schválena, patřilo stáhání osob zodpovědných za „národní katastrofy“, tedy porážky ve druhé balkánské a světové válce. Perzekuci byli vystaveni i členové makedonských družin VMRO,⁶⁹ kterých bylo na území

---

⁶⁶ Jednalo se o Dragieva a Cerkovského.

⁶⁷ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*.Sofia, 2002, str.164.

⁶⁸ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, s. 291.

⁶⁹ O VMRO bude řeč v kapitole o zahraniční politice

Bulharska stále mnoho.⁷⁰ Navíc se musela vláda vypořádat s masivním stávkovým hnutím organizovaným socialisty a komunisty. Stávky na železnicích a v dolech v Perniku byly likvidovány s pomocí oranžových gard, což byly polovojeenské jednotky BZNS. Oranžové gardy zpočátku organizovalo ministerstvo železnic pod vedením Marka Turlakova, aby se vláda mohla efektivně bránit komunistickému nebezpečí. Ale později byly gardy nasazovány univerzálně proti jakémukoliv nebezpečí.⁷¹ Po obnovení pořádku na jaře 1920 se Alexander Stambolijski rozhodl rozpustit parlament a vypsat nové volby, neboť si byl jist vlastní silou. Nové volby se konaly 28. března 1920 zcela v režii zemědělců. BZNS získal 38% hlasů a v květnu byl vytvořen zemědělský kabinet.⁷² Brzy se ukázalo, že korupce a zneužívání státní moci se nevyhne ani příslušníkům BZNS, ačkoliv ještě když byli zemědělci v opozici, útočil Stambolijski proti „parazitům“ z tradičních politických stran právě v souvislosti s korupcí. Například Alexander Botev, který působil od června do října 1921 jako ministr železnic, pošt a telegrafů, byl přinucen podat demisi kvůli zpronevěře stavebních materiálů. Později byl odsouzen ke třem letům vězení za úplatkářství. Ředitel lidového obchodu BZNS Oto Nehelis zpronevěřil ohromné sumy a později byl přinucen podat demisi kvůli skandálu, následkem kterého musel opustit svůj post i ministr vnitra Nedjalko Atanasov.⁷³

Díky těmto skandálům a oranžovým gardám byl Stambolijski tvrdě kritizován opozicí. Oranžové gardy, které rozhodujícím způsobem zasáhly proti stávkám v prosinci 1919, byly opozicí označovány jako nezákonný mocenský prostředek Stambolijského vlády. Jejich masové nasazení ve městech během prosincových stávek dosahovalo obrovských rozměrů. Jenom v Sofii bylo nasazeno na 10 000 příslušníků. Je však pravdou, že vláda nedisponovala příliš velkým mocenským aparátem, který by mohl zasáhnout proti narušování pořádku. Přijatá opatření proti komunistům a socialistům byla navíc plně podporována dohodovými mocnostmi, které poskytly vládě technickou a morální pomoc. Po potlačení

---

⁷⁰ STAMOVA, Marijana. Referát: *Zemědělský lídr Alexander Stambolijski-život a ideje 1879-1923*.

⁷¹ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.610.

⁷² Tamtéž, str. 622.

⁷³ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.177.

komunisty organizovaných stávek bylo několik komunistických vůdců pozatýkáno. Stambolijski však stále více počítal se zapojením dělnické třídy do své koncepce budoucí sociální struktury státu. Reformy BZNS se totiž soustředily hlavně na sociálně slabší rolníky a bohatší vlastníky půdy poškozovaly. Což odporovalo stavovské koncepci a připomínalo spíše třídní diferenciaci.⁷⁴ Stambolijski musel navíc počítat s tím, že s potenciálním růstem průmyslu bude dělnictvo v Bulharsku mohutnět. Někteří komunističtí autoři jdou ve svých názorech ještě dále, když tvrdí, že Stambolijski pokorně opustil svojí stavovskou ideologii a plně se oddal myšlence třídní diferenciaci.

Todor Živkov později napsal, že Stambolijski se těsně před smrtí obrátil na komunisty s žádostí o pomoc a s nabídkou vytvoření společné vlády. A tím prý opustil svoji stavovskou ideologii.⁷⁵ Na jaře 1922 vydává Stambolijski článek, ve kterém předkládá svá vizionářská hlediska o budoucím vývoji Bulharska pod vládou BZNS: „...během dvaceti let se Bulharsko stane vzorně uspořádanou zemědělskou zemí, jejíž města a vesnice nebudou mít blátivé a křivé ulice a budou osvobozeny od krvežíznivých parazitů. Budou disponovat čistou pitnou vodou, zalesněnými parky, chemickými hnojivy, telefony, telegrafy a elektrickým osvětlením. Budou mít také dobře organizovaná družstva a budou mít k dispozici širokou železniční síť, přičemž na každém nádraží budou sklady a jiná zařízení pro obilí a tabák. V každé obci bude Dům vlády zemědělského lidu, kde se budou konat přednášky, předvádět divadelní hry a filmy, a kde budou moci rolníci poslouchat zápisy těch nejlepších řečí těch nejlepších orátorů.“⁷⁶

Stambolijského výjevy budoucnosti byly velice smělé, zvláště když země trpěla vysokou inflací a vláda musela přijmout ponižující mírové podmínky z Neuilly, které zavazovaly Bulharsko ke splácení obrovských reparací. Další podmínka týkající se odzbrojení vládu příliš netížila, neboť odzbrojení nebylo v rozporu s vládní politikou.

Záhy bylo přijato i několik systémových změn týkajících se ozbrojených sil: „...zemědělci odstranili carskou kontrolu nad ozbrojenými silami a postavili je pod vládní dozor. Řada úřednických postů, včetně ministra války, byla svěřena

---

⁷⁴ TANČEV, Evgeni. *Daržavno pravnite vazgledi na Alexander Stambolijski*. Sofia, 1984. str.97.

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.180.

civilním osobám...“.⁷⁷ Pokusy levice o uchvácení moci byly úspěšně odraženy už v zimě 1919. Velkým problémem nadále zůstala rezistence pravicových vojenských kruhů. Zemědělský svaz měl nepřátele téměř všude, nicméně velké nebezpečí představoval nespokojený důstojnický sbor.

Před válkou a během ní byla důstojnická kasta privilegovanou skupinou, která měla značný vliv. Po válce a následném snižování armádních stavů zůstalo mnoho z nich bez příjmů.⁷⁸ Museli se živit některými pro ně podřadnými profesemi jako např. kočí, vrátný nebo sluha, což přirozeně stupňovalo jejich nenávisť ke Stambolijskému vládě. Brzy po konci války založili někteří důstojníci tajnou „Vojenskou ligu“, která si kladla za cíl ukrývání zbraní před okupačními úřady.⁷⁹

Důstojníci sami o sobě nepředstavovali pro vládu nebezpečí, neboť jim chyběla potřebná organizovanost. Disponovali však významným potencionálem pro budoucí využití ke státnímu převratu. Stejně jako v předcházejících obdobích, i v době své vlády se musel BZNS vypořádat s vnitřními problémy. Hlavní příčinou byly ideologické rozdíly ve smýšlení zemědělských představitelů a jejich touha po moci. Vyloučením Dragieva opozice proti Stambolijskému nezmizela, byla pouze na krátký čas ochromena. Postupně se začaly rýsovat dva proudy. Konzervativní proud se zformoval okolo ministra financí Marka Turlakova, zatímco radikálové kolem Rajko Daskalova. Turlakov byl toho názoru, že je třeba vést diskusi s ostatními politickými stranami, neboť k dosažení skutečného politického cíle lze dosáhnout pouze evoluční cestou. Sebevědomí Turlakova bylo vskutku ohromující. Na jaře 1921 Stambolijski vážně onemocněl a byl několik týdnů upoután na lůžko. Turlakov navrhl ministerské radě, aby ho jmenovala ministerským předsedou namísto nemocného Stambolijského. Návrh byl jednoznačně odmítnut, ale tato drzost měla Stambolijského varovat před tím, že politické ambice některých jeho kolegů neznají meze.⁸⁰ Turlakov měl v poslaneckém klubu BZNS i v samotné ministerské radě silné spojence jako byli ministr obchodu Alexander Radolov nebo ministr osvěty Stojan Omarčevski,

---

⁷⁷ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.182.

⁷⁸ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorijska na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.657.

⁷⁹ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.233.

⁸⁰ Tamtéž, str.240.

kterého si Stambolijski zneprátlil svým postojem k pravopisné reformě.⁸¹ Kvůli záležitosti s pravopisnou reformou Turlakov vyzval Stambolijského k demisi. Stambolijski se rozhodl pojistit tím, že nařídil výměnu ministerských křesel mezi Radolovem a Daskalovem. Obával se toho, že by důležité ministerstvo vnitra zůstalo v rukou jeho odpůrců. Hlavní představitel tzv. radikálního nebo levicového křídla BZNS Rajko Daskalov byl pro Stambolijského důležitým spojencem. Kromě ministrů Canko Cerkovskiho a Petara Janeva patřila do této skupiny řada mladých ambiciózních politiků; Spas Duparinov, Krum Popov nebo Stojan Kalačev. Na konci roku 1921 organizuje Popov ustavující kongres „*Zemědělského svazu mládeže*“, který se má stát jednou z hlavních opor radikálů. Tiskovým orgánem svazu se stal „*Prapor mládeže*“, jehož redaktorem byl jmenován další mladý radikál Cvetko Avramov. Začátkem následujícího roku nařizuje Stambolijski svým mladým spojencům, aby začali vydávat noviny s názvem „*Vítězství*“, kde se měla vést kampaň proti skupině Turlakova a proti spolupráci s opozicí.⁸²

Vzniklý stranický rozkol měl být vyřešen na 17.sjezdu BZNS, který se uskutečnil v květnu roku 1922. Kongres se ale od začátku vyvíjel ve prospěch Stambolijského a Daskalova. Druhý jmenovaný byl pověřen předsednictvím sjezdu. Stambolijski se sice nevyhnul kritikám z úst Turlakova a Manoleva, mohl se ale opírat o všeobecnou podporu účastníků kongresu. Ministr financí Turlakov měl silnou pozici v ministerské radě a v poslaneckém klubu BZNS, ale na celostátní úrovni byl Stambolijski mnohem silnější. Když došlo na volbu nového výkonného výboru, ukázala se převaha mladších a radikálnějších činovníků. Do tzv. stálého výboru se nedostal dokonce ani jeden člen konzervativní Turlakovovy skupiny. Navíc došlo na popud Popova, Kalačeva a dalších mladých představitelů ke schválení rezoluce, ve které stálo, že v případě jakéhokoliv pokusu o svržení vlády ze strany opozice bude v Bulharsku ustanovena „*selská diktatura*“. Kongres znamenal pro Turlakovovu frakci porážku a prozatím potvrdil neotřesitelnou pozici Alexandra Stambolijského uvnitř strany.⁸³ Větším problémem však zůstávala neustále sílící opozice v podobě „*Lidové dohody*“, nadstranické

---

⁸¹ Pravopisná reforma bude zmíněna v kapitole o reformách a přijatých zákonech.

⁸² BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.244.

⁸³ Tamtéž.

organizace, která se později zformovala do tzv. Bloku, kam se postupně zapojila většina významných opozičních politiků. Představitelé Bloku neskrývali svůj obdiv k italskému fašismu a měli kontakty s „Vojenskou ligou“.⁸⁴ Po vzoru fašistů v Itálii začaly vznikat různé tělovýchovné kluby. „Národní dohoda“ založila polovojenskou organizaci „Kubrat“. V září 1922 bylo rozhodnuto o konání masové protivládní demonstrace 17. září ve Veliko Tarnovu, kde chtěly vůdčí osobnosti Bloku změřit síly se zemědělci. Akce dopadla pro pravici neuspokojivě, neboť její vůdci – někteří bývalí ministři - byli pozatýkáni.⁸⁵

Stambolijski se k těmto událostem vyjádřil v parlamentu 27. října. Tarnovské události označil za pokus „*starých politických stran*“ o svržení vlády. Podle Stambolijského jejich důvody pramenily pouze z čiré nenávisti k rolníkům. „*Odkdy jste nás začali vyhánět? Od chvíle, kdy jsme se ujali vlády – od tohoto momentu jste nás začali vyhánět. Pro vás je nepodstatné jaké zákony budeme schvalovat. Řekli jste: ne, běžte, nechceme vás trpět u moci a prohlásili jste, že budete bojovat za každou cenu, aby jste nás svrhli. Nazývali jste nás smetím, nazývali jste nás prostáky.*“⁸⁶ Dále Stambolijski triumfálně prohlásil, že ústavnost v Bulharsku zvítězila nad reakčními živly a zmínil se také negativně o Dragievovi, který také vyzýval svojí umírněností k diskusi s opozičními stranami. „*Nakonec byla 17. září vytvořena opravdová ústava, byla vytažena zpod popela, zpod nohou těch, co po ní šlapali. Události 17. září pozvedli ústavu a řekly: Hle, Ústava. Jí se budete řídit.*“⁸⁷ Národní shromáždění záhy rozhodlo o konání plebiscitu, ve kterém měl lid rozhodnout, zda mají být bývalí ministři, mezi kterými byli např. Malinov nebo Madžarov, postaveni před soud. Lidové hlasování dopadlo zcela ve prospěch jejich souzení. Nezdar v Tarnovu sice opozici zbrzdil, ale neochromil.⁸⁸

Na začátku prosince 1922 obsadily čtyři *vrchovisti*⁸⁹ město Kjustendil. Událost se odehrála právě v době, kdy byl Stambolijski na jednáních ve švýcarském Lausanne. Makedonské čtyři měly za úkol zdiskreditovat BZNS v očích západních

---

⁸⁴ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.660.

⁸⁵ Tamtéž, str.663.

⁸⁶ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 399.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str.297-298.

⁸⁹ Makedonská organizace operující v Pirinské oblasti.

vlád. Tamní vojenská posádka nekladla žádný odpor, což nasvědčuje tomu, že tehdejší ministr války Tomov byl sám spojen s fašistickou opozicí, neboť povolil makedonským četám volný odchod z Kjustendilu bez jakéhokoliv pronásledování ze strany úřadů a armády.⁹⁰ Sám Stambolijski byl zastáncem tvrdého postupu proti jakýmkoliv narušitelům pořádku a 6. prosince zaslal z Lausanne telegram, ve kterém nařizuje v takovém případě nasazení oranžových gard. „*Jestli je skutečně v Sofii 5000 oddaných zemědělců, proč je posíláte zpátky do jejich domovů? Nevidíte snad, že je v Sofii třeba zdravé ideové a ozbrojené oranžové síly, která by stabilizovala stav v zemi? Kjustendil, zákon o banditech a sněmovna vám musí dát motiv a prostředky k tomuto opatření!*“⁹¹

Angažovanost VMRO v protivládních akcích byla motivována Stambolijského politikou usmiřování se Srbskem, což odporovalo koncepci budoucího připojení Makedonie. V prosinci byly na Daskalova hozeny dvě bomby, když opouštěl Národní shromáždění. Jedna z nich nevybuchla a ministerský automobil ho zachránil před explozí té druhé. Třebaže mohla být za atentát odpovědná VMRO, mnozí lidé se domnívali, že byl atentát zinscenován samotným Daskalovem, aby znovu získal upadající prestiž.⁹²

Dne 4. února 1923 se ministři účastnili oslav 65. výročí Národního divadla. Stambolijski, Cerkovski, Janev a Obbov seděli jako vždy v ministerské loži, kdežto Turlakov, Manolov a Tomov se posadili proti zvyklostem na druhou stranu sálu. Před koncem představení někdo hodil do ministerské lože bombu, která ale vybuchla až po několika sekundách, tudíž se přítomní stačili zachránit útekem. Atentátník Asen Daskalov byl sice zadržen policií, ale vzápětí byl propuštěn. Stambolijski z celé situace mohl vyčíst, že Turlakov a jeho spojenci o atentátu buďto věděli nebo ho sami připravili.

Ministerský předseda reagoval tím, že vyzval všechny tři dotyčné k demisi. Ti ale odmítli a jejich odvolání vyřešilo až svolání Nejvyšší svazové rady. Stambolijski v radě obvinil Turlakova, Manolova a Tomova ze zpronevěry státních peněz, rozkolu uvnitř BZNS a z protistranické činnosti. Potom podal demisi celého kabinetu a požádal Nejvyšší svazovou radu o mandát pro složení

---

⁹⁰ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 513.

⁹¹ Tamtéž, str. 471.

⁹² BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 251.

nové vlády. Provinilí ministři byli z BZNS vyloučeni. Zároveň Stambolijski rozpustil parlament a vypsál nové volby na 23. duben. Ještě před tím ale nechal schválit nový volební systém, ve kterém byly staré krajské volební obvody nahrazeny okresními, což v budoucnu zajistilo vítězné straně naprostou parlamentní většinu.⁹³ V nové dočasné vládě chyběli kromě vyloučených rebelů ještě Daskalov a Cerkovski. První jmenovaný byl vyslán jako velvyslanec do Československa a stárnoucí Cerkovski se začal věnovat literární činnosti. Místo nich se do vlády dostali mladí. Ministrem spravedlnosti se stal Spas Duparinov, resort vnitra získal Christo Stojanov a Konstantin Muraviev ministerstvo obrany.⁹⁴ Dubnové volby skončily podle očekávání vítězstvím zemědělců, kteří se nyní díky změně volebního zákona mohli spolehnout na naprostou parlamentní většinu. BZNS disponoval 212 křesly, komunisté 16 a pravicový Blok 15.⁹⁵ Zatímco Stambolijski slavil další volební triumf, jeho nepřátelé plánovali ozbrojený státní převrat. Vojenská liga a Národní svornost hledaly politické spojence. Strany Bloku se jejich plánů přirozeně účastnily, složitější situace nastala u přesvědčování sociálních demokratů, kteří jako celek účast na puči odmítli. Alexander Cankov, vůdce Národní svornosti dokonce kontaktoval i bývalé členy Stambolijského vlády Dragieva a Turlakova. Ti účast na převratu sice odmítli, zároveň však neučinili nic pro to, aby Stambolijského varovali. Car Boris byl podle všeho o přípravách informován, nijak aktivně se ale neúčastnil. S makedonskými četami se počítalo vojensky, nikoliv politicky. Jejich vůdci generál Protogerov a Todor Alexandrov žádné zvláštní politické ambice neprojevali. Postoj komunistů byl neutrální, nehodlali se plést do boje mezi venkovskou a městskou buržoazií, jak obě strany konfliktu nazývali. Datum převratu bylo několikrát posunuto. Nakonec se puč odehrál 9. června 1923, kdy oddíly pod vedením důstojníků z Vojenské ligy a podporované četami VMRO obsadily strategicky významné pozice v Sofii. Vládní činitele a další členové BZNS, kteří se nacházeli v Sofii, byli zajati a uvězněni. Budoucí ministerský předseda Alexander Cankov a jeho kolegové obsadili budovu ministerstva obrany, kde si vytvořili dočasný velitelský štáb. Hned potom jel Cankov navštívit cara

---

⁹³ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.668.

⁹⁴ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.253.

⁹⁵ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.668.

Borise, aby ho uvědomil o provedeném převratu, a aby od něj získal souhlas k sestavení vlády. Nic netušící Stambolijski se v té době nacházel ve svém sídle v obci Slavovica. Hned jak pučisté obsadili nedaleký Pazardžik, byl místní plukovník v záloze Slavejko Vasilev pověřen zatčením Stambolijského. Oddíl plukovníka Vasileva byl však ve Slavovici přivítán prudkou střelbou ze strany Stambolijského ochranky. Plukovník se rozhodl vrátit do Pazardžiku pro posily. Mezitím se ale kolem zemědělského vůdce shromáždilo několik set věrných rolníků z okolních vsí. V Pazardžiku převzal velení major Popov, který okamžitě zaslal telegram do Plovdivu se žádostí o posily.

Zároveň poslal Stambolijskému dopis, ve kterém mu nařizuje okamžitě se vzdát. Stambolijski reagoval dopisem, jenž byl nejspíše jeho posledním v životě. Píše se v něm: *„Pane majore. Já jsem ministerský předseda Bulharska a bulharského lidu. V jeho jménu a ve jménu vysokých zájmů vlasti ti nařizuji, aby ses vrátil tam, odkud si přišel a tam čekal na odpuštění. Vzepři se bláznovství, které tě ovládlo, protože už minuly doby, kdy hrstka rozpálených a nevázaných hlav mohla týrat bulharský lid. Zkušenosti z válek naučily tento lid bránit svá práva a svobody. Ještě jednou ti poroučím, aby ses vrátil tam, odkud si přišel, protože nenajdeš stát, který se tě ujme.“*⁹⁶ Jestli tím státem Stambolijski myslel Bulharsko pod svoji vládou, tak si zřejmě neuvědomil, že se neúprosně blíží jeho konec. Poslední jiskřička naděje spočívala v ovládnutí Pazardžiku, odkud by mohl řídit další odpor. To se nepovedlo, neboť jeho selské oddíly byly před městem rozehnány a Stambolijski spolu s několika věrnými utekl do hor, kde byl 13. června dopaden. Předseda BZNS byl potom zaveden do svého vlastního domu ve Slavovici, kde byl posléze umučen několika důstojníky a vojvodou VMRO Veličko Skopským.⁹⁷

Červnový převrat ukončil tříletou vládu BZNS a v delším časovém horizontu nasměroval Bulharsko do dalšího světového konfliktu. Stambolijské vláda používala v posledním roce své vlády některé totalitní prvky, ale přeci jenom se opírala o volební vítězství, i když to poslední bylo velkou měrou ovlivněno změnou volebního zákona. Oranžové gardy naháněly strach opozici a vláda BZNS byla zřejmě právem nazývána diktaturou, což kopírovalo obecný evropský vývoj.

---

⁹⁶ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 471.

⁹⁷ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.263.

2. Výčet přijatých zákonů a reforem a jejich dopad na bulharskou společnost

Bulharsko se po prohrané válce potýkalo s několika závažnými problémy. V první řadě to bylo téměř 450 000 běženců ze ztracených území.⁹⁸ Dále musela vláda spolupracovat s reparační komisí, která měla dohlížet na splácení obřích reparací. O její činnosti bude blíže pojednáno v následující kapitole o zahraniční politice BZNS. Činnost další spojenecké komise, která měla dohlížet na odzbrojení Bulharska Stambolijského vládu až tolik netrápila, neboť de facto nebyla v rozporu s programem BZNS. Později se však ukázalo, že odzbrojení země bylo jednou z příčin úspěšného státního převratu. Naopak dobře promyšlenou akcí zemědělské vlády bylo schválení zákona o „vinících národních katastrof“, který legalizoval nekompromisní postup proti odpůrcům oranžové vlády.⁹⁹

Nejvýznamnějším zákonem se stala bezesporu pozemková reforma, která nejvíce zasáhla do života obyvatel. Pozemková reforma – konkrétně „zákon o pracovním pozemkovém vlastnictví“ byla namířena proti „městským parazitům“, tzn. proti vlastníkům půdy, kteří na ní sami nepracovali, ale pouze ji pronajímali bezzemkům. Dalším opatřením, které se dotklo především městského obyvatelstva, bylo tzv. konsorcium. Tato státní organizace stanovovala výkupní ceny obilí a kontrolovala jeho tržní cenu, čímž nadržovala rolníkům na úkor obyvatel měst.¹⁰⁰ Dalším revolučním krokem byl zákon o pracovní povinnosti. Následovala daňová a pravopisná reforma. O výše zmíněných zákonech a reformách, a o jejich přímém dopadu na společnost, bude pojednáno v následujících několika odstavcích. Je možné říci, že ideologickým základem většiny reforem je idea protikladu měst a venkova. Upřednostňování venkova před městem je v souladu se Stambolijského stavovskou ideologií, kde stojí selský stav na prvním místě.¹⁰¹ Problém běženců je úzce spjat s pozemkovou reformou, neboť bez nového přerozdělení půdy by vláda těžko hledala způsob jejich začlenění do

---

⁹⁸ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.184.

⁹⁹ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str.295

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 294.

¹⁰¹ TANČEV, Evgeni. *Daržavno pravnite vazgledi na Alexander Stambolijski*. Sofia, 1984, str.82.

společnosti. Na pozemkovou reformu je možno nahlížet ze dvou úhlů pohledu – výše zmíněného pragmatického a ideologického. Ideologem „zákona o pracovním pozemkovém vlastnictví“ byl Rajko Daskalov, který tak navázal na Stambolijského myšlenky. Daskalov charakterizoval pojem „pracovní vlastnictví“ takto: „Hospodářství rolníka, dílna a náradí řemeslníka a knihy intelektuála jsou pracovním vlastnictvím.

Naproti tomu jmění, které je obhospodařováno nájemními dělníky, kapitálem bank nebo akciemi investorů, není pracovním vlastnictvím.“¹⁰² Tyto populistické myšlenky měly pro BZNS získat další voliče z řad bezzemků a malorolníků. Zákon o pracovním pozemkovém vlastnictví byl přijat v roce 1921. Určoval maximální výměru zemědělské půdy, kterou mohla vlastnit jedna rodina na 30 hektarů. Podmínkou bylo, že je tato půda obdělávána vlastníkem. V případě, že vlastník půdy sám neobhospodařoval, bylo vlastnictví omezeno na 4 hektary na osobu nebo do 10 hektarů na celou rodinu v závislosti na počtu členů. V případě dvoučlenné rodiny se počítalo s 5 ha a každý další člen znamenal 1 ha navíc, maximálně však do 10 ha.¹⁰³

Peněžní náhrada vyvlastněné půdy se vyplácela podle tabulek. Cena půdy byla stanovena podle průměrných tržních cen pozemků z let 1905 – 1915, přičemž se zmenšovala s přibývajícím množstvím. Tak např. za prvních 10 ha se vyplácelo 100% průměrné tržní ceny, za dalších 20 ha to bylo už 90% atd.¹⁰⁴ Pozemková reforma zasáhla téměř všechny vrstvy bulharské společnosti a částečně pokračovala i po červnovém převratu, kdy byla část odebrané půdy vrácena původním majitelům.

V letech 1921 až 1944 bylo přiděleno 377 200 ha půdy celkem 192 814 rodinám. Toto obrovské číslo ale nejspíš zahrnuje i ty oblasti, které Bulharsko získalo za druhé světové války.¹⁰⁵ Tabulka číslo 1 je převzata z knihy Johna Bella, ale uvedené hodnoty neodpovídají celkovému součtu. V listopadu 1919 byl přijat zákon o vytvoření konsorcia na výkup obilí. Vláda si tímto slibovala další zlepšení postavení rolnictva na úkor městského obyvatelstva.

---

¹⁰² BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.183.

¹⁰³ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.632.

¹⁰⁴ <http://www.legaltheory-forums.org/phpBB3/viewtopic.php?f=78&t=952>

¹⁰⁵ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str.294.

DRUHY VYVLASTNĚNÉ PŮDY	VÝMĚRA
POZEMKY SOUKROMÝCH ČIFTLIKŮ	1898,2 ha
OBECNÍ PŮDA	2025,3 ha
POZEMKY KLÁŠTERŮ	239,7 ha
STÁTNÍ MAJETEK	828,7 ha
SPORNÁ OBECNÍ PŮDA	102,0 ha
OBECNÍ A STÁTNÍ LESY	10,6 ha
CELKEM	8 104, 6 ha

Tabulka 1. Celkový rozměr vyvlastněné půdy při pozemkové reformě.¹⁰⁶

Konsorcium budovalo takzvaná přijímací shromaždiště obilí, ve kterých se úroda vykupovala a dále skladovala. Stambolijského vláda vyhlásila zákaz prodeje obilí soukromým obchodníkům, což samotným zemědělcům příliš nevadilo, neboť konsorcium vykoupilo jejich obilí za mnohem výhodnější ceny. Konsorcium potom drželo obilí na skladech, dokud nebylo možno ho prodat za výhodnější ceny, tím bylo poškozováno zejména městské obyvatelstvo a obchodníci. Koupěschopnost konsorcia byla zajištěna jeho spoluprací s Národní, Zemědělskou a také s Kooperativní bankou.

Celkový kapitál těchto bank činil 200 000 000 leva. Banky získávaly 10% z výnosu konsorcia, kdežto zbylých 90% šlo do Fondu pro zlepšení zemědělství. Na podzim 1920 došlo k pozměnění zákona o konsorciu. Od té chvíle dostávalo konsorcium 60%, fond 30% a banky 10%.¹⁰⁷ Vláda chtěla nejspíše vymanit konsorcium ze závislosti na bankovním kapitálu. Nicméně činnost konsorcia poškozovala nejen zájmy domácích obchodníků, ale přímo zájmy dohodových velmocí, protože s bulharským obilím obchodovali i příslušníci jejich zemí. Proto byla vláda BZNS donucena spojeneckou kontrolní komisí konsorcium zrušit.¹⁰⁸ Stambolijského vláda se ale nevzdala. Později byla vytvořena podobná organizace, která pro změnu kontrolovala obchod s tabákem. „Tabákové konsorcium“ fungovalo až do červnového převratu.

Dalším zákonem, jenž významně zasáhl do života obyvatel, byl zákon o pracovní povinnosti. Zákon měl sloužit několika cílům. Jednak měl do jisté míry nahradit

¹⁰⁶ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.187.

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 190.

¹⁰⁸ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str.294.

povinnou vojenskou službu, která byla neuillyskou smlouvou zrušena, a také zajistit de facto bezplatnou pracovní sílu pro obnovu hospodářsky zdevastovaného Bulharska.¹⁰⁹ Z ideologického hlediska měl zákon u mladých lidí vzbudit smysl pro morálku a pracovitost. Pracovní povinnosti podléhaly zpočátku všechny sociální vrstvy obyvatelstva a zákon tak demonstroval sociální rovnost. Zákon vešel v platnost 14. června 1920 a pracovní povinnosti podléhal každý muž, který dosáhl 20 let, a každá dívka starší 16 let.

U mužů byla délka služby jeden rok, u děvčat 6 měsíců. Kvůli protestům zámožných Bulharů, kteří samozřejmě nechtěli vystavit své děti fyzické práci, se začala tímto zákonem zabývat spojenecká kontrolní komise.¹¹⁰ Komise proti zákonu ostře protestovala, přičemž poukazovala na to, že se vláda pokouší obejít odzbrojovací klauzule neuillyské dohody. Pracovní povinnost v lecčems připomínala vojenskou službu a jejím ředitelem byl generál Ivan Rusev. Nakonec se obě strany dohodly na kompromisu. V listopadu 1921 vešla v platnost novela zákona o pracovní povinnosti, která znamenala zásadní změny. Za prvé byly sníženy stavy mladých pracujících a provedena decentralizace řízení. Z pozice šéfa projektu byl odvolán nepohodlný Ivan Rusev a na jeho místo dosazen zasloužilý zemědělec Christo Stojanov. Navíc bylo možno se z pracovní služby vykoupit, což bylo nakonec pro stát výhodnější.¹¹¹ V letech 1922-1923 tímto způsobem přibylo do státní kasy 80 milionů leva. Bez těchto příjmů by byl celý projekt po sečtení nákladů a zisků ztrátový. V rámci pracovní povinnosti byla mládež nasazována na stavbu silnic, práci v zemědělství, lesnictví, údržbu veřejných budov nebo čištění ulic. Mládež byla zapojena i do výstavby železnice, do stavebního, textilního nebo obuvního průmyslu.¹¹²

Dalším vládním opatřením, které vyvolalo společenskou diskuzi, byla pravopisná reforma. Jejím architektem byl ministr národní osvěty Stojan Omarčevski. Jeho reforma podstatně zjednodušovala bulharský pravopis mimo jiné tím, že odstraňovala měkký i tvrdý jer na konci slova. Akademie věd reformu tvrdě odmítala a dále publikovala podle starého pravopisu. Vedení sofijské univerzity

---

¹⁰⁹ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str.294.

¹¹⁰ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorijska na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.628-629.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.193.

postupovalo stejně, kvůli čemuž Omarčevski potrestal rektora Miletiče tím, že mu sebral tříměsíční plat. Profesoři i studenti následně vyhlásili stávkou na obranu autonomie univerzity. Stávka probíhala od března 1922 do konce semestru. Samotný Stambolijski s reformou svého ministra plně nesouhlasil a v červnu téhož roku se dohodl s vedením univerzity na ukončení stávky, přičemž byl dohodnut určitý kompromis.¹¹³ V té době probíhal spor ve vedení BZNS a Omarčevski se po neúspěchu své pravopisné reformy přidal na stranu Marka Turlakova.¹¹⁴

Vláda BZNS provedla reformu i v daňové oblasti, přičemž kladla důraz na progresivní zdanění. Na druhou stranu nebyla přijata všechna opatření, která BZNS původně plánovala, a to hlavně díky odporu opozice a pravicových kruhů v samotném BZNS. Díky této rezistenci se vládě nepodařilo schválit zákon o progresivním zdanění půdy nebo daň z majetku. Na konci května 1920 tak vešly v platnost pouze dva zákony. Prvním z nich byl zákon o dani z příjmu. Tato progresivní příjmová daň dělila obyvatelstvo do 18 skupin, přičemž se daně pohybovaly od 2% do 35%.

Progresivní zdanění příjmů tak zvýhodňovalo nejvíce střední rolníky, jejichž daňové zatížení se zmenšilo na polovinu ve srovnání s předválečným stavem.¹¹⁵ Zemědělská vláda se dále rozhodla uvalit daň na akciové společnosti. Zákon striktně rozlišoval mezi společnostmi, které se podílí na výrobě a naopak. Tzv. nevýrobní akciové společnosti podléhaly 25% dani z příjmu, kdežto výrobní společnosti pouze 20%. Na druhou stranu korporace odváděly maximálně 18%.¹¹⁶

Ideologie BZNS kladla velký důraz na vzdělání obyvatel. Stambolijski od samého počátku kritizoval předválečný stav bulharského školství a označil jej za jednoho z viníků národních katastrof, neboť prý u žáků a studentů vzbuzoval radikální nacionalismus a nenávist k okolním státům. Na druhou stranu však zemědělci upozorňovali na to, že v bulharských školách působí mnoho učitelů-komunistů.

---

¹¹³ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.202.

¹¹⁴ Tamtéž, str.244.

¹¹⁵ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.631.

¹¹⁶ Tamtéž.

Komunističtí učitelé často využívali školní lavice k politické propagandě.¹¹⁷ Podle ideologů BZNS se nejspíše učitelé-nacionalisti proměnili ze dne na den na učitele-komunisty. Tyto nejasněné myšlenkové pochody však nemění nic na tom, že byla v červenci 1921 provedena reforma školství. Nový školský zákon připojil ke stávající povinné čtyřleté docházce tříletý progymnaziální kurz. Zákon nařizoval, že v každé vesnici, ve které žije 20 a více dětí ve školním věku, musí být progymnázium. V základních školách měl být kladen větší důraz na vyučování praktických předmětů.¹¹⁸

Reforma se dotýkala i gymnázií. Stávající pětiletá gymnázia byla rozdělena na dvě části. V té první se počítalo s tříletým kurzem, který měl být zaměřen na praktickou výuku. Tato výuka se orientovala na specifické potřeby místního obyvatelstva. Po završení těchto tzv. reálek mohl student buď nastoupit na některou z odborných škol nebo pokračovat na druhém stupni gymnázia. Druhý stupeň gymnázia trval dva roky a měl čistě teoretický charakter. Zde se vyučovaly klasické předměty, které měly studenta připravit na práci ve státní správě nebo pro studium na vysoké škole.¹¹⁹ Vláda vynaložila značné sumy na zakládání nových odborných učilišť, ve kterých se měla preferovat výuka cizích jazyků a přírodních věd před literaturou a náboženstvím.¹²⁰ Ministr školství Omarčevski přijal také některá opatření proti komunistickému vlivu ve školství. Nařídil místním orgánům samosprávy, aby prováděly kontrolu nad základními školami a tyto učitele-komunisty propouštěly.¹²¹

Obecně vzato reformy BZNS zlepšily postavení drobných a středních výrobců na úkor těch bohatých. Zavedly důslednou státní kontrolu nad obchodem a zvýhodňovaly zemědělské výrobce před městským obyvatelstvem. Svou politikou se zemědělci snažili zmenšit sociální rozdíly mezi obyvatelstvem a dosáhnout tak sociálního míru. To však samo o sobě nevedlo k hospodářskému vzestupu země. Po vítězných volbách z jara 1923 by jistě svoji reformní politiku ještě zesílili. Státní převrat z června 1923 veškeré další reformní úsilí znemožnil.

---

¹¹⁷ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorijska na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.638.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.199.

¹²⁰ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorijska na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.640.

¹²¹ Tamtéž, 641.

3. Podrobný pohled na zahraniční politiku BZNS

Zahraníční politika hrála vždy u zemědělského hnutí významnou úlohu, neboť i díky svým pevným zahraničněpolitickým postojům se BZNS dostal po světové válce k moci. Popularita jeho protiválečných postojů rostla přímo úměrně se zhoršující se hospodářskou situací a vývojem na Soluňské frontě. S nadsázkou se dá říci, že sázka na porážku Německa a Rakousko-Uherska a s ní spojená protiválečná kampaň zajistila zemědělcům po válce volební vítězství. K tomu přispěla i mučednická role Alexandra Stambolijského, který byl roku 1915 za své protiválečné postoje uvězněn. Vstup Bulharska do války a jeho následná porážka byla logickým vyústěním předchozí zahraniční politiky. Germanofilská politika vlády Vasila Radoslavova a cara Ferdinanda, jejich imperialistické výboje do Makedonie a konec konců i vítězství bolševiků v Rusku jsou příčinou toho, že se bulharský volič začal orientovat levicově, což dokládají výsledky voleb ze srpna 1919. Hned za vítězným BZNS se umístila nově vytvořená BKP¹²² a za ní sociální demokraté.¹²³

Prvním významným počinem Stambolijského vlády bylo podepsání mírové smlouvy z Neuilly-sur-Seine, jejíž následky byly pro Bulharsko hroživé. Bulharsko přišlo o ta území, které získalo v průběhu války; Makedonii a Dobrudžu. Dále ztratilo přístup k Egejskému moři a přišlo o území v Thrákii, které získalo v roce 1915 od Turecka. Nově vytvořenému Království SHS muselo dále odevzdat část území v okolí Petriče v Pirinské Makedonii a tzv. západní krajiny s městem Dimitrovgrad, územím při horním toku řeky Nišavy a okolí města Bosilevgrad. Válečné reparace dosáhly částky 2,25 miliardy zlatých franků, které měly být splaceny do 37 let. Smlouva z Neuilly dále stanovila strop počtu ozbrojených sil na 33 000 mužů, což vedlo vládu BZNS k vytvoření vlastních ozbrojených struktur – oranžových gard. I přes pokořující mír Stambolijski usiloval o zlepšení vztahů s dohodovými mocnostmi a jejich balkánskými spojenci – Království SHS a Rumunskem. Poměrně dobře se vyvíjely vztahy s Tureckem, zatímco s Řeckem zůstaly napjaté. O osudu západní Thrákie totiž ještě nebylo zcela rozhodnuto, i když se území nacházelo pod řeckou správou.

---

¹²³ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str.294.

¹²² Balgarska komunističeska partija.

Další vývoj mezinárodní situace navíc ukázal, že západní Thrákie není pro Bulharsko úplně ztracena. Turecko totiž odmítlo ratifikovat mírovou smlouvu ze Sévres, ve které stálo, že Turecko musí odstoupit Řecku celou východní Thrákii, poloostrov Gallipoli, město Smyrna (Izmir) a turecké ostrovy Imbroz a Bozcaada. Následně vypukla řecko-turecká válka, ve které Turci pod vedením Mustafy Kemala vyhnali Řeky z Malé Asie a potom i z východní Thrákie. Skutečnost, že se Turci dokázali úspěšně postavit mírové smlouvě ze Sévres a tím pádem celému versailleskému systému, dávala Bulharům naději, že i mírová smlouva z Neuilly by mohla být v budoucnu revidována. Následky řeckého exodu z Malé Asie se ale projevíly negativně tím, že řecká vláda začala uprchlíky se Smyrny usazovat právě na severu v západní Thrákii a egejské Makedonii, což byla příčina masového vyhánění původních bulharských obyvatel. Celkem bylo v této době vyhnáno do Bulharska asi 100 000 Bulharů. Definitivně byla otázka západní Thrákie vyřešena na konferenci v Lausanne, zahájené v listopadu 1922. Navzdory všem Stambolijského pokusům o získání velmocí na svou stranu bylo toto území připojeno k Řecku.¹²⁴

Na podzim 1920 se Stambolijski rozhodl vykonat diplomatickou cestu napříč Evropou. Mimo jiné i proto, aby přesvědčil velmoci k navrácení západní Thrákie k Bulharsku. V první řadě však chtěl vyvést poražené Bulharsko z mezinárodní izolace. To se podařilo v prosinci 1920, kdy bylo Bulharsko přijato do nově vytvořené Společnosti národů, k čemuž mu velkou měrou pomohlo i Československo. Bulharský premiér navštívil postupně Londýn, Paříž, Brusel, Prahu, Varšavu, Bukurešť a Bělehrad. Na své cestě záměrně vynechal Řím, aby jasně ukázal Pašičovi, že ve sporech Království SHS s Itálií je na jugoslávské straně. Nikola Pašič byl zdrženlivější, když naznačil, že usmiřování obou států si vyžádá delší dobu. Podle Johna Bella Stambolijski navrhoval agrárním vůdcům střední a východní Evropy vytvoření tzv. zelené internacionály.

Významným partnerem byl v této otázce předseda československých agrárníků Antonín Švehla. Oba se při pražském setkání shodli na tom, že spolupráce mezi evropskými agrárními stranami je důležitá pro zastavení bolševické expanze.

---

¹²⁴ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str.296.

Kromě Švehly se bulharský ministerský předseda setkal i s Masarykem a Benešem. Po pražské návštěvě se Stambolijski vrátil přes Rumunsko do Sofie. V zápětí však poslal Alexandra Dimitrova na další diplomatickou misi do Československa a Polska. Tam se Dimitrov setkal se Švehlou, respektive s Witosem – vůdcem polských agrárníků. Výsledkem těchto jednání bylo skutečně vytvoření zelené internacionály. Chyběl jí však společný program. Švehla považoval internacionálu spíše jako panslavistickou organizaci, což odradilo rumunské agrárníky. Witos neviděl v této organizaci více než hráz proti bolševizmu a předseda Chorvatské selské strany Stjepan Radič odmítl vstoupit, protože internacionála by nepřinesla nic dobrého chorvatským autonomistickým snahám.¹²⁵

Nejpalčivějším problémem Stambolijského vlády byly reparace. Ročně představovaly 55% státního rozpočtu. Navíc muselo Bulharsko svým vítězným sousedům pravidelně dodávat uhlí a dobytek. Na vyplácení reparací dohlížela zvláštní spojenecká komise.¹²⁶ Vláda BZNS se pokoušela přesvědčit komisi k ústupkům v podobě odložení splátek. To se nakonec podařilo a první termín splátky byl posunut na červen 1922. Ovšem splácení předválečných dluhů Bulharska mělo být zahájeno ihned. V souvislosti s reparacemi podnikl Stambolijski další kroky, když zjistil, že podobná komise v Rakousku byla mnohem benevolentnější. Domníval se, že Rakušané reparační komisi podplatili. Stambolijski touto metodou dosáhl dalšího odložení splátky, tentokrát na jaro 1923.¹²⁷

Velmi problematické byly vztahy se vznikajícím Sovětským svazem. V letech 1919 a 1920 byla politika BZNS k bolševikům nepřátelská. Stambolijski kritizoval bolševiky za jejich postup vůči ruským rolníkům. K prvnímu oficiálnímu setkání se sovětskými představiteli došlo na konferenci v Ženevě v květnu 1922. Tou dobou už byly vzájemné vztahy poměrně dobré, neboť Stambolijski poznal, že je v zájmech Bulharska, pěstovat se Sověty dobré vztahy. Navíc po potlačení komunistických stávek z roku 1919 bylo zažehnáno domácí rudé nebezpečí. Navzdory domácím problémům se navíc Bulharsko účastnilo

---

¹²⁵ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 215.

¹²⁶ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str. 291.

¹²⁷ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 217.

mezinárodní pomoci hladem zkoušenému Povolží.¹²⁸ Asi nejdůležitějším tématem bulharsko-sovětských vztahů v době zemědělské vlády bylo umístění 36000 bělogvardějských uprchlíků v Bulharsku. Je pravda, že ozbrojených bylo pouze 15000, ale i to představovalo pro zemědělskou vládu potencionální nebezpečí. Dohodové mocnosti umístili tuto armádu v Bulharsku proto, aby eliminovaly možné domácí komunistické nebezpečí. Někteří bělogvardějští důstojníci však navázali kontakty s představiteli Vojenské ligy a některými pravicovými politiky, což do budoucna představovalo velký problém. Na konferenci v Ženevě sovětská představitelé na Stambolijského naléhali, aby zařídil jejich repatriaci. Bulharský předseda vlády souhlasil a začalo se pracovat na jejich odzbrojení a navrácení do Ruska.¹²⁹ John Bell k tomu píše: „*Mnoho z nich bylo naverbováno do Rudé armády a několik tisíc bylo navraceno do vlasti.*“ Otázkou zůstává, kolik jich skončilo na Sibíři. Tato záležitost jistě zlepšila vztahy se Sověty, ovšem na druhou stranu vytvořila nedůvěru dohodových mocností. Stambolijski byl obviňován z přílišné spolupráce s bolševiky.¹³⁰

Vztahy s Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců byly po válce negativně ovlivňovány činností VMRO. Tato makedonská organizace po válce obnovila svoji činnost a její čety pronikaly z bulharského území do Vardarské Makedonie, kde útočily na srbské vojenské a policejní posádky. Jejich teroristickým akcím bylo mnohdy vystaveno i civilní obyvatelstvo. Poměr zemědělské vlády k této makedonské organizaci byl od počátku nepřátelský, neboť VMRO usilovala o autonomii Makedonie a její pozdější připojení k Bulharsku, což bylo v rozporu se Stambolijského projugoslávskou politikou. Království SHS apelovalo na vládu BZNS, aby útoky makedonských družin přestaly.¹³¹

To však nebylo jednoduché, protože VMRO disponovala v Bulharsku značnou vojenskou silou a Pirinská Makedonie představovala jakýsi stát ve státě, neboť VMRO na tomto území dokonce vybírala daně. VMRO byla navíc finančně podporována italskou vládou, která považovala makedonské autonomisty za

---

¹²⁸ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorijska na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.650.

¹²⁹ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.218.

¹³⁰ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 388.

¹³¹ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str.292.

vhodný mocenský prostředek proti Království SHS, se kterým vedla spory ohledně jadranského pobřeží. Bylo jasné, že pokud chce vláda BZNS zlepšit vztahy s Královstvím SHS, musí se neprodleně vypořádat s VMRO. Tímto takřka nemožným úkolem byl pověřen významný zemědělský politik Alexander Dimitrov. Dimitrov provedl čistky v armádě a pohraniční stráži s cílem odstranit přívržence autonomistů. Nechal vypsat peněžní odměny za dopadení či zabití některého z vůdců VMRO. Autonomisté sice na krátkou dobu přešli do defenzívy a dokonce se zmenšily výboje do Vardarské Makedonie, nicméně potom udeřili vší silou. Alexander Dimitrov byl zastřelen ve svém autě při inspekční cestě na okraji Kjustendilu a teroristické akce v Makedonii byly obnoveny.¹³²

Stambolijské vláda se s činností VMRO nedokázala vypořádat, neboť k tomu neměla mocenské prostředky. Smlouva z Neuilly omezila bulharské ozbrojené složky na pouhých 33 000 mužů, a to včetně policie a pohraniční stráže. Jugoslávský premiér Nikola Pašič počítal dokonce s vojenskou intervencí do Bulharska, jestli útoky VMRO z Pirinské Makedonie neustanou.¹³³ Získal na svoji stranu i Rumunsko a Řecko. Stambolijski skutečně od svých sousedů obdržel diplomatickou nótu, ve které zmíněné státy vyhrožovaly okupací, pokud útoky VMRO neustanou. Bulharská vláda požádala o pomoc Společnost národů. Rada Společnosti národů se sešla uprostřed července 1922 v Londýně za předsednictví lorda Balfoura. Bylo rozhodnuto, že vzniklý spor se v žádném případě nesmí řešit okupační cestou, ale že má vzniknout dialog mezi Bulharskem a Jugoslávií. Bylo doporučeno, aby se obě strany dohodly na společné obraně makedonské hranice.¹³⁴

Stambolijski vyšel z této diplomatické třenice jako vítěz a Pašič byl přinucen přehodnotit vztahy s východním sousedem. Ke zlepšení vzájemných vztahů napomohl i fašistický puč v Itálii, neboť Mussolini ihned vystupňoval protijugoslávskou politiku. Na podzim 1922 vykonal bulharský ministerský předseda oficiální návštěvu Bělehradu. Prohlásil před novináři, že se Bulharsko vzdává všech svých nároků na Makedonii a že sám považuje VMRO za příčinu zavlčení Bulharska do druhé balkánské války. Stambolijski jednal s Nikolou

---

¹³² BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 224.

¹³³ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str. 652.

¹³⁴ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 226.

Pašičem i králem Alexandrem.¹³⁵ Reakce VMRO na Stambolijského postup na sebe nenechala dlouho čekat. Koncem roku 1922 makedonské čety demonstrativně obsadily Kjustendil, přičemž tamní vojenská posádka nekladla sebemenší odpor.¹³⁶

To vedlo k podepsání dohody v srbském Niši, která de facto vyhlásila VMRO válku. Nišská dohoda počítala s bulharsko – jugoslávskou spoluprací na makedonské hranici. Obě strany směly při pronásledování makedonských čet libovolně překračovat hranici.¹³⁷ Nišská dohoda ale v delší časové perspektivě znamenala pro Stambolijského rozsudek smrti, neboť zintensivnila spolupraci VMRO a Vojenské ligy. Ukázalo se, že VMRO je mocným hráčem, na kterého byl Stambolijski krátký. Nicméně některé výsledky zahraniční politiky BZNS jsou zřejmé. Narovnání vztahů s Královstvím SHS stálo mnoho úsilí a nakonec i příliš vysokou cenu. Bulharská zahraniční politika se nicméně v letech 1920 – 1923 vymanila z vlivu dohodových mocností a Bulharsko od té doby vedlo samostatnou a sebevědomou zahraniční politiku.

---

¹³⁵ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 227.

¹³⁶ DIMOV, Nenčo. *Alexander Stambolijski-Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979, str. 513.

¹³⁷ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str. 296.

4. Pokusy BZNS o návrat k moci, jeho činnost v ilegalitě, represe a politické vraždy jeho hlavních představitelů.

Představitelé BZNS byli po převratu z 9.června vystaveni rozsáhlým represím jak ze strany nového režimu, tak ze strany nemilosrdné VMRO. Brutální vražda Alexandra Stambolijského dala zemědělským politikům jasně najevo, že nový režim je schopen čehokoliv. Největším zvěrstvům však byli vystaveni příslušníci radikálního křídla zemědělského svazu. Byli to mladí radikálové, kteří stáli v čele Výboru pro selskou diktaturu.¹³⁸ Tento výbor měl v případě pokusu o převrat zorganizovat oranžové gardy a okamžitě přistoupit k vytvoření „selské diktatury“. Krum Popov, Stojan Kalačev a Dimitar Kemalov byli ubiti k smrti na Policejním ředitelství v Sofii. Další mladý radikál Spas Duparinov byl podroben mučení a jeho tělo bylo posléze vyhozeno z jedoucího vlaku. Dalších asi 20 poslanců za BZNS bylo také podrobena mučení a zavražděno.¹³⁹

Hlavní představitel radikálního levicového křídla BZNS Rajko Daskalov, který působil toho času jako velvyslanec v Praze, vytvořil v Československu jakousi exilovou organizaci. Spolu s právníkem Dimitarem Grančarovem se pokoušeli spolupracovat s bulharskými komunisty prostřednictvím Kominterny.¹⁴⁰ V době Cankovova převratu zachovala BKP oficiálně neutralitu s odůvodněním, že se jedná o boj mezi měšťskou a venkovskou buržoazií.¹⁴¹ Ovšem je třeba říci, že někteří komunisté stáli v červnu na straně BZNS. Tak například oddíl složený z 800 komunistů podpořil Stambolijského neúspěšný pochod na Pazardžik.¹⁴² Krátce po převratu telegrafoval Daskalov sovětskému ministru zahraničí s požadavkem, aby Kominternu nařídila BKS bojovat proti Cankovovi. V srpnu 1923 byl však Daskalov zabit makedonským teroristou Ciconkovem. Od té doby se Kominternu začala v Bulharsku stále více angažovat.¹⁴³

---

¹³⁸ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.664.

¹³⁹ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.269.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str.672.

¹⁴² Tamtéž, str. 675.

¹⁴³ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str.269.

Bulharským komunistům bylo vytýkáno, že se nepostavili na stranu BZNS. 23.června proběhlo v Moskvě širší plénum Kominterny, na kterém Zinověv hovoří kladně o Stambolijskému vládě a kritizuje BKS za její pasivitu. Kominternu se začala obávat o osud bulharských komunistů. BKS byla vyzvána, aby s pomocí zemědělců svrhla Cankovův režim. Jediný, kdo však s komunisty spolupracoval byl Dimitar Grančarov.¹⁴⁴ Není možné přesně určit, kolik přívrženců BZNS se komunistického povstání, které proběhlo v září 1923, skutečně účastnilo. Je však jasné, že následné represe se zemědělcům nevyhnuly. Při povstání zemřelo 5000 lidí, 15 000 bylo uvězněno a 2000 emigrovalo.¹⁴⁵

Navzdory všem útrapám a represím BZNS působil na bulharské politické scéně dál. Ve volbách, které proběhly v listopadu 1923, získali zemědělci 12,1% hlasů.¹⁴⁶ To v praxi znamenalo pouhých 31 poslanců, což byl obrovský propad a potvrzuje domněnku, že volby byly zmanipulované. Na výročí Stambolijského smrti navíc došlo k další politické vraždě. Další obětí VMRO se stal vůdce poslaneckého klubu BZNS Petko Petkov, který byl zastřelen na jedné ze sofijských ulic.¹⁴⁷

Další rozsáhlé represe proběhly po pokusu o atentát na cara Borise v dubnu 1925. Komunisté umístili bombu do kopule kostela Sv.Neděle v Sofii. Ve chvíli, kdy byl kostel plný lidí při probíhající pohřbu, nálož vybuchla a padající trosky zabily 140 lidí. Car Boris mezi nimi nebyl, neboť se zdržel na cestě.¹⁴⁸ Ačkoliv byl tento teroristický čin proveden komunisty, následné represe zasáhly i členy BZNS. Mezi prvními zabitými byl radikál Dimitar Grančarov, následovali Georgi Damjanov, Nikola Petrini, Cvjatko Avramov a bývalý ministr spravedlnosti Petar Janev. Zestárlý intelektuál Canko Cerkovski byl zatčen a propuštěn až 2. května 1926, o několik dní později zemřel.¹⁴⁹

Zemědělský svaz sice fungoval dál, ale v následujících letech se rozdělil do dvou frakcí, když nepočítáme radikální levicové křídlo, které bylo prakticky

---

¹⁴⁴ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, str. 682.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 687.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 679.

¹⁴⁷ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 271.

¹⁴⁸ MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. Praha, 2009, str. 74.

¹⁴⁹ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 271.

zlikvidováno. Tyto dvě umírněné pokračovatelky původní BZNS se poklidně zapojily do bulharské meziválečné politiky a ve třicátých a čtyřicátých letech hrály poměrně významnou úlohu na domácí politické scéně. Prvním z nich byl BZNS „*Vrabčal*“, pojmenovaný podle adresy Stálého výboru BZNS, který sídlil na stejnojmenné sofijské ulici. Jejimi vůdci byli Dimitar Gičev a Konstantin Muraviev. První jmenovaný byl poslancem za BZNS od dubna 1923 a Muraviev byl za Stambolijského vlády ministrem obrany.¹⁵⁰ Roku 1931 po pádu Ljapčevovy vlády vytvořila BZNS „*Vrabčal*“ spolu s demokraty, národními liberály a radikály tzv. Lidovou dohodu. Premiérem byl demokrat Alexander Malinov, kterého později vystřídal další demokrat Nikola Mušanov. BZNS „*Vrabčal*“ měl v kabinetu tři křesla. Gičev se stal ministrem zemědělství, Muraviev ministrem školství a resort veřejných budov, cest a výstavby získal G. Jordanov.¹⁵¹ V březnu 1932 se od BZNS „*Vrabčal*“ oddělilo levicové křídlo BZNS „*Pladne*“ nebo též BZNS „*Alexander Stambolijski*“. Název BZNS „*Pladne*“ byl zvolen podle stejnojmenných stranických novin. BZNS „*Pladne*“ zastával důsledně původní Stambolijského politické ideje a v průběhu třicátých let získával stále větší popularitu.

V lednu 1933 byla vyhlášena amnestie pro zemědělce-emigranty. Hned v únoru se do Bulharska vrátili N. Atanasov a Christo Stojanov, v březnu pak Alexander Obbov. Tito emigranti se ihned zapojili do BZNS „*Pladne*“ a v listopadu téhož roku došlo k vytvoření Sjednoceného BZNS, když se spojili BZNS „*Pladne*“ s radikálnějšími členy BZNS „*Vrabčal*“.¹⁵² Hlavními představiteli této strany byli Georgi M. Dimitrov a Georgi Valkov. První jmenovaný se po konci druhé světové války pokoušel zastavit bolševizaci země a byl donucen k emigraci, zatímco jeho kolega Nikola Petkov byl roku 1947 komunisty popraven.¹⁵³ Stojí za zmínku, že poslední demokratickou vládu před nástupem komunisty ovládané Vlastenecké fronty vytvořil na začátku září 1944 Konstantin Muraviev z BZNS „*Vrabčal*“, v jeho krátké vládě působil i Dimitar Gičev. Muraviev ještě stačil přerušit diplomatické styky s Německem a vyhlásit

---

¹⁵⁰ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 272.

¹⁵¹ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, s. 729-730.

¹⁵² Tamtéž, str. 742.

¹⁵³ BELL, John. *Seljani na vlast – Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 2002, str. 272.

mu válku. Již 9.září byl donucen rezignovat a uvolnit cestu Vlastenecké frontě.¹⁴⁸ Nikdy se tudíž nepodařilo BZNS obnovit svoji moc z let 1918- 1923. Je zřejmé, že kdyby se Bulharsko po druhé světové válce nedostalo do sovětské sféry vlivu, a kdyby byla zachována demokracie, BZNS by zůstal důležitým hráčem na bulharské politické scéně.

---

¹⁵⁴ MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. Praha, 2009, str. 82.

5. Komparace BZNS s prvorepublikovou Agrární stranou

Na následujících několika stranách je pokus o porovnání bulharské BZNS s českou, respektive československou agrární stranou. I když jsou si oba celky ideově velmi blízké, vycházejí z zcela rozdílných kulturních a politických prostředí. Naprosto shodný je rok jejich vzniku, ovšem způsob jejich utvoření je v zásadě odlišný. Zatímco BZNS vznikl na „zelené louce“ bez významnějších politických předchůdců, agrární strana se postupně vyčleňovala z mladočeské strany a jejímu vzniku předcházela celá řada zemědělských organizací. Hlavním ideologem a propagátorem politického agrarismu v Čechách byl vzdělaný sedlák Alfons Šťastný z Padařova na Tábořsku.¹⁵⁵

Jeho stavovské pojetí rozčlenění společnosti se v zásadě shodovalo s idejemi Alexandra Stambolijského. Snad nejlépe to vysvětluje první politický program agrárníků z roku 1903, ve kterém mimo jiné stojí: „...Ne tedy politické strany, nýbrž stavy tvoří národní celek, neboť bez politických stran zůstal by národ národem, však národ bez stavů, zvláště stavu zemědělského, nebyl by národem, který by se udržel...Jakožto česká stavovská zájmová strana zemědělská máme na zřeteli organizaci všech zemědělců bez rozdílu jejich postavení společenského a majetkového, tedy velkostatkáře, sedláky, chalupníky i domkáře národnosti české...“¹⁵⁶

Po roce 1899 v samých počátcích agrární strany ale ještě převládal názorový konzervativismus. Strana zastupovala hlavně zájmy středních a větších sedláků. V zásadě byla proti všeobecnému právu hlasovacímu. Na levém okraji politického spektra bojovala proti sociálně demokratickému internacionalismu a na pravici vystupovala proti velkostatkářům a katolické straně. Agrárníci také vystupovali proti mladočeskému a staročeskému hospodářskému liberalismu, který v období přílivu laciných zemědělských produktů ze zámoří, Ruska a Balkánu poškozoval jejich zájmy.¹⁵⁷ Vznik agrární strany zcela oslabil mladočechy, kteří přišli o podstatnou část voličstva. Můžeme říci, že příčina vzniku BZNS a českých agrárníků je stejná, v obou zemích proběhla v poslední čtvrtině velká krize v

---

¹⁵⁵ URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha 1982, str. 484.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ DOSTÁL, Vladimír. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*. Brno, 1998, s.17.

zemědělství, spojená s importem levného obilí ze zámoří a obecnou nadprodukcí. Bulharsko bylo navíc postiženo neúrodami. Rozdíly mezi těmito organizacemi je proto nutné hledat ve způsobu vzniku. Zatímco BZNS neměl de facto předchůdce ve formě sdružení nebo spolků, agrární strana jich měla hned několik a její utváření probíhalo evoluční cestou. Jako příklad takovéto organizace je možno uvést Hospodářskou společnost pro Království české, ve které měli převahu velkostatkáři a hospodářští úředníci. Pod záštitou mladočeské strany vznikla roku 1889 Selská jednota pro Království české. Její stanovy vypracoval mladočeský politik Julius Grégr a vůdčí osobností byl Alfons Šťastný.¹⁵⁸ V roce 1887 vzniklo Sdružení českých zemědělců, ve kterém působili mladočeši i staročeši, a tím byl položen základ pro vznik celonárodní strany.¹⁵⁹

Ideologie BZNS se od samého počátku orientovala na drobné rolníky, drobné obchodníky a nájemné dělníky. Alexander Stambolijski rozdělval bulharskou společnost do tří základních kategorií. První z nich byli bohatí kapitalisté, bohatí obchodníci, průmyslníci, lichváři a vysoce postavení úředníci. Za zájmy této „aristokratické oligarchie“ bojují konzervativní strany. Druhou skupinou je podle Stambolijského střední třída – buržoazie, do které spadají obchodníci, bohatí řemeslníci a střední úředníci. Jejich zájmy jsou prosazovány liberálními stranami. Nejspodnější, ale nejpočetnější skupinou jsou pak drobní rolníci, obchodníci a nájemní dělníci.¹⁶⁰ Z toho je patrné, že Stambolijski viděl budoucnost země ve stavovském rozdělení společnosti. Stavovské organizace zemědělců, dělníků, obchodníků atd. měly vést dialog při společné správě státu.

U českých agrárníků byla situace odlišná. V době založení celonárodní strany v roce 1899 převládala orientace na střední a větší rolníky. Postupně se ukazovalo, že vývoj v Rakousku směřuje ke zdemokratizování volebního systému, což vyžadovalo přehodnocení stávajícího postupu.¹⁶¹ Existovalo totiž nebezpečí, že budou drobní rolníci získáni pro socialistickou myšlenku. Mezi největší propagátory kurzu, který se měl orientovat hlavně na malého rolníka, ve kterém spočíval největší voličský potenciál, byl Antonín Švehla. Díky němu začali

---

¹⁵⁸ DOSTÁL, Vladimír. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*. Brno, 1998, s.19.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 21.

¹⁶⁰ TANČEV, Evgeni. *Daržavno pravnite vazgledi na Alexander Stambolijski*. Sofia, 1984, str.88.

¹⁶¹ DOSTÁL, Vladimír. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*. Brno, 1998, s.26.

agrárníci od roku 1905 prosazovat všeobecné a rovné hlasovací právo, které bylo přijato v roce 1907. V následných volbách do říšské rady získali agrárníci nejvíce poslaneckých mandátů z českých politických stran.¹⁶²

Podrobnější studium si zaslouží spolupráce obou agrárních hnutí během příprav tzv. zelené internacionály. Stambolijski osobně navštívil Prahu v prosinci 1920 v rámci dlouhé diplomatické cesty napříč Evropou. Stambolijski žádal Masaryka a Beneše o pomoc při urovnání vztahů s Královstvím SHS. Dalším významným mužem byl pro Stambolijského předák československých agrárníků Antonín Švehla. Oba byli velkými zastánci mezinárodní spolupráce evropských zemědělských hnutí. Bulharský ministerský předseda plně souhlasil se Švehlou ve věci ustanovení MAB-Mezinárodního agrárního byra, které mělo být jakousi hrází proti působení Kominterny.¹⁶³

„Zemědělci nedocházejí v národech té moci, jež by odpovídala jejich hospodářské síle a etickému významu a hodnotě. Stačí letmý pohled po stavovském rozvrstvení obyvatelstva Evropy, kde jsou přibližně dvě třetiny zemědělského lidu. Stačí též nahlédnout do složení parlamentů a vlád evropských států, aby ihned vynikl nepoměr mezi počtem a hmotnou i mravní silou zemědělského obyvatelstva a jeho zastoupením v zákonodárných sborech i vládách evropských státních útvarů. Stojíme před tragickým faktem, že zatímco zemědělec zabezpečuje společnosti podmínky její existence, tato současně v převratech a přeměnách velké doby dělá zákony a upravuje cesty nových veřejných řádů bez něho, ba často proti němu.“¹⁶⁴

Jak Stambolijski tak Švehla dobře věděli, že důležitým partnerem v těchto integračních snahách bude vůdce polských konzervativních agrárníků Witos. Z Prahy proto Stambolijski zamířil rovnou do Varšavy, kde se sešel s polským ministerským předsedou Vincentem Vitosem. Ve věci mezinárodní zemědělské organizace bylo dosaženo polské podpory, neboť Poláci spatřovali v podobné organizaci posílení před sovětským tlakem.¹⁶⁵

---

¹⁶² DOSTÁL, Vladimír. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*. Brno, 1998, s.27.

¹⁶³ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, s. 646.

¹⁶⁴ DOSTÁL, Vladimír. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*. Brno, 1998, s.259.

¹⁶⁵ SAZDOV, Dimitar-POPOV, Radoslav. *Istorija na Balgarija 681-1944*. Sofia, 2003, s. 647.

Československo – polská jednání narušil incident se zadržením západních zbraní pro Polsko v boji proti Rudé armádě. Švehla a Hodža se nicméně ze všech sil snažili vztahy urovnat. Poté, co byl v Polsku nastolen Pilsudského režim se československo – polská jednání značně omezila. Základy tzv. zelené internacionály byly položeny roku 1923. Avšak charakter sdružení byl velice omezený. Jednalo se o zcela volnou federaci čtyř středoevropských stran, které měly pěstovat vzájemné styky a navzájem si vyměňovat hospodářské zkušenosti.¹⁶⁶ V té době již byla Stambolijského vláda svržena a BZNS bojoval o přežití.

Mezinárodní agrární byro muselo na své založení počkat až do roku 1928. Na rozdíl od předešlého charakteru, který počítal pouze s volným informačním sdružením, se MAB měl stát řádnou politickou organizací členských stran. V návrhu organizačního statutu stálo: „*MAB je mezinárodním organizačním centrem zemědělských stran, které jsou konstituovány pro zastupování zájmů zemědělského a vůbec venkovského obyvatelstva a stojí na stanovisku parlamentní demokracie. Jsou zastánci soukromého vlastnictví, a tak baštou proti komunismu.*“¹⁶⁷ První valná hromada MAB se sešla v Praze 23.- 25. května 1928. Byla potvrzena vůdčí role Antonína Švehly, který byl zvolen předsedou. Dr. Mečír se stal generálním tajemníkem. Do Mezinárodního agrárního byra se přihlásilo sedmáct stran z celé Evropy. Konkrétně agrární strany z Československa, Rakouska, Bulharska, Estonska, Finska, Francie, Holandska, Litvy, Lotyšska, Polska, Rumunska, Švýcarska a Jugoslávie.¹⁶⁸

Bulharský lidový zemědělský svaz se stal členem MAB i díky tomu, že nová bulharská vláda Andreje Ljapčeva povolila jeho činnost, respektive činnost jeho jednotlivých frakcí.¹⁶⁹ Závěrem je možné říci, že ideologie obou hnutí byla v zásadě velmi podobná. I když v jednotlivých obdobích se přeci jenom lišila. Vzpomeňme názorový konzervativismus českých zemědělců v počátcích hnutí. Nebo Stambolijského koncepci začlenění dělnické třídy do budoucího sociálního uspořádání Bulharska v posledních letech jeho života.

---

¹⁶⁶ DOSTÁL, Vladimír. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*. Brno, 1998, s.261.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 262.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 262.

¹⁶⁹ RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000, str.304.

Závěr

Samostatná vláda Bulharského zemědělského lidového svazu z let 1920 – 1923 je doposud bulharskou veřejností neprávem podceňována. Bulharské konzervativní politické elitě byla vláda zemědělců trnem v oku a opoziční strany usilovaly po celou dobu o Stambolijského svržení. Při tomto snažení se opoziční politici neštíteli spolupracovat s militaristickou Vojenskou ligou, ani s teroristickou VMRO, která mnohdy používala pro uskutečňování svých cílů podvrtné a kriminální metody.

Stambolijského vláda musela od začátku čelit složitým hospodářským a vnitropolitickým problémům. Porážka Bulharska ve světové válce byla umocněna zbytečně krutou mírovou smlouvou z Neuilly, kvůli které muselo Bulharsko mimo jiné platit astronomické reparace. Ve věci reparací se Stambolijského vládě podařilo dosáhnout odkladu splátek a jejich částečného zmírnění. Obecně vzato zahraniční politika BZNS byla úspěšná. Stambolijskému se podařilo vymanit zemi z mezinárodní poválečné izolace a navázat přátelské styky se sousedními státy. Za Stambolijského vlády bylo Bulharsko přijato do Společnosti národů.

Vnitropolitická situace byla od samého počátku velmi složitá. Největším problémem představovala po válce obnovená VMRO, která vybuďovala na bulharském území v Pirinské Makedonii stát ve státě. Zemědělská vláda byla zavlečena do začarovaného kruhu, odkud nebylo úniku. Diplomacie BZNS byla oportunisticky orientovaná na Francii a její spojence. Sblížení s Francií vedlo zákonitě přes Království SHS. Právě zde došlo ke střetu zájmů s VMRO, která vedla proti jugoslávské moci ve Vardarské Makedonii nemilosrdný boj. VMRO představovala pro Bulharsko destabilizující faktor po celé meziválečné období. Ve spojení s Vojenskou ligou a s tichou podporou opozičních stran byl pád zemědělské vlády nevyhnutelný.

Ačkoliv je vláda BZNS často nazývána „oranžovou“ nebo „Stambolijského diktaturou, v porovnání s některými ostatními evropskými režimy je toto označení zavádějící. Zemědělci se opírali o nezpochybnitelnou voličskou podporu, na které nic nezmění fakt, že poslední volby proběhly pod stínem jisté volební manipulace. Pod vedením Bulharského zemědělského lidového svazu došlo k emancipaci rolníků. Zemědělci získali politické sebevědomí a poprvé v bulharských dějinách se podíleli na vedení státu.

Seznam literatury:

DOSTÁL, Vladimír. *Agrární strana: Její rozmach a zánik*. Brno, 1998. ISBN-80-7108-133-7

BELL, John. *Seljani na vlast: Alexander Stambolijski i BZNS 1899-1923*. Sofia, 1922.

DIMOV, Nenčo- ZARČEV, Jordan- VALOV, Bogomil. *Alexander Stambolijski: Izbrani proizvedenija*. Sofia, 1979.

SAZDOV, Dimitar – POPOV, Radoslav – SPASOV, Ljudmil. *Istorija na Balgarija: 681-1944*. Sofia, 2003.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha, 1982. ISBN – 73/508-21-8.5

MARTÍNEK, Jiří. *Bulharsko*. Praha, 2009. ISBN: 978-80-7277-422-7.

TANČEV, Evgeni. *Daržavno-pravnite vazgledi na Alexander Stambolijski*. Sofia, 1984.

PENČEV, Petar. *Alexander Stambolijski*. Sofia, 1919.

RYCHLÍK, Jan. *Dějiny Bulharska*. Praha, 2000. ISBN 80-7106-404-1.

STAMOVA, Marijana. Referát: *Zemědělský lídr Alexander Stambolijski – Život a ideje (1879-1923)*. Ústav balkanistiky, Sofie.

STEFANOV, Stefan. Referát: *Specifika bulharského agrárního zákonodárství od osvobození z turecké nadvlády do konce 19.století*. Bulharská asociace farmářů.

BALGARSKA AKADEMIJA NA NAUKITE. *Kratkata balgarska enciklopedija*. 5.ton, Sofija, 1969, str. 423.

LALKOV, Milčo. *Kratka istorija na Balgarija*. Izdatelstvo: Nauka i izkustvo. Sofija, 1981.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Реформи на БЗНС. Přístup z: <http://www.legaltheory-forums.org/phpBB3/viewtopic.php?f=78&t=952>

